

BILTEN STANAR

ISSN 2406-1530

BILTEN PROJEKTA LOKALNE POLITIKE I URBANA SAMOUPRAVA | BROJ 5 | PROLEĆE-LETO 2017. | BESPLATAN PRIMERAK

KAKO SE ORGANIZUJEMO

KADA SE ORGANIZUJEMO

УВОДНА РЕЧ

ХРАБРОСТ ДА СЕ ПОЧНЕ ИЗНОВА

(МАЛЕ) ПОЛИТИКЕ НА СТРАНИ ЉУДИ

Улазак у четврту годину рада на пројекту “Локалне политике и урбана самоуправа” доноси нам нове увиде и позиције, док неки остају непромењени. Оно што је константа јесте увид у партијско премрежавање институција локалне самоуправе – месних заједница такође – где се фаворизују партијски интереси који немају политичку и јавну димензију, што за последицу има затвореност ових институција за локалне заједнице и људе у њима. Повратно, оваква ситуација утиче на пасивизацију грађана, који и ако желе нешто да ураде за бољитак локалне заједнице, врло брзо бивају обесхрабрани непријемчивошћу институција локалне самоуправе и процедурама државе које су испражњене од политичке воље да се са људима било шта уради уколико нису чланови партијске коалиције на власти. Људи су тиме најчешће обесхрабрани а често де-субјективирани да мисле о могућностима нових облика самоорганизовања који би имали *дисциплину према држави*, иако са њом на различите начине комуницирају поводом решавања проблема са којима се суочавају, али управо из позиције удружених грађана које није окупила држава већ су они сами организовани око проблема, формирајући сопствене принципе и аргументе за сопствено деловање. “Људи не воле да се самоорганизују” је став који смо једном приликом изнели и треба га схватити као полазну тачку за промишљање даљег деловања, а не као дескрипцију непроменљиве ситуације којом се укида капацитет људи за нове облике политичког организовања.

У томе смо мишљења да људе треба охрабрити на удруживање поводом решавања сваког сингуларног проблема са којима се суочавају. Њихова истрајност у субјективацији током тог процеса је једно, док је реакција државе на деловање удружених грађана одвојена ствар. Често се дешава да законским и институционалним процедурама држава осујећује покушаје људи да приступе решавању проблема, а то што је осујећење на столу не значи нужно да политика на страни људи “поразом”, тј. загушена управо тим процедурама, никада није ни постојала. У томе увек има простора за почетак изнова и у томе је ново охрабрење и позивање на удруживање људи потребно. Током претходне и текуће године у ту сврху смо развили још једну, овим процесима паралелну линију комуникације *са већ организованим људима*: у иницијативе, удружења грађана, протесте и асоцијације. Њима је заједничко то што покушавају да развијају сопствена места мишљења позиционирајући се према држави, а по нама такве праксе могу да представљају *цивилно друштво* у данашњим условима постављено на нове основе.

У више наврата смо говорили да скупштине станара већ јесу места учешћа људи, станара, у процесима одлучивања, на тај начин их политизујући. Међутим, њихова ситуација данас јесте измењена јер су у међувремену скупштине станара постале “стамбене заједнице” а представници скупштине (често лиценцирани и професионални) управници “стамбене заједнице”, што већ указује на деполитизацију поља учешћа станара у процесима одлучивања када су њихови животни простори у питању. Мишљења смо да је у овим условима потребно проширити место дискусије и одлучивања станара у јавни домен, у месне заједнице као основне органе локалне самоуправе, путем “јавних скупштина станара”, како би се

на организован начин приступило решавању комплексних проблема везаних за становање и одржавање зграда, такође за локалну заједницу у ширем смислу.

Учешће грађана у политичком животу најчешће је сведено на гласање на изборима, што је и легитиман и најчешће један од ретких начина њиховог укључења у политички систем државе знан као парламентарна демократија. Међутим, представнички карактер власти у корумпираној периферној држави попут Србије, на дневној бази показује да није у стању да одговори на потребе грађана и да учествује с људима у решавању њихових нагомиланих проблема. Штавише, у највећем броју случајева их игнорише и опструира. Због тога сматрамо да је важно охрабрити људе на покретање другачијих облика учествовања у процесима доношења одлука, какво је *нејасредно одлучивање грађана* у месним заједницама. Један такав облик јесте збор грађана – *иницијатива* месне заједнице за учествовање грађана у процесима одлучивања у локалној самоуправи, поводом проблема које организовани намеравају да реше.

Сведоци смо све чешћој појави изласка грађанских иницијатива на изборе, већ организованих грађана који сматрају да ће им улазак у власт пружити легитимитет и обезбедити место са којег ће моћи дугогодишњим присуством да изборе место управљања јавним добрима, што се представља наредним природним кораком за организације цивилног друштва. Иако се многе такве иницијативе управо ослањају на дотадашњим радом стечену базу, било да је она мрежа удружења грађана, активистичка сцена или директан контакт са грађанима, мишљења смо да могућности директног рада с људима нису исцрпљене. Јер управо је то место генерисања проблема, њихове артикулације и решења које може да охрабри људе на изумевање различитих облика организовања, стицање експертисе по сваком појединачном проблему, интервенисања у институције, одлучивања на заједничким основама и међусобног повезивања, што и чини политику која је на њиховој страни.

У прилог охрабривања људи, наших комшија, да се самоорганизују, овај број “Станара” посвећујемо неким од постојећих иницијатива и протагониста који на организован начин приступају решавању проблема и комуникацији са представницима државних структура, а са којима смо сарађивали и поделили погледе и мишљења. Циљ нам је био да сакупимо различите увиде и надамо се допринесемо бољем прегледу тренутне ситуације када је у питању мишљење људи поводом властитих пракси и њиховог организовања. Билтену су допринели чланови и представници различитих иницијатива и удружења: “Не(да)вимо Београд”, “Паметнија Зграда”, “Учитељ незналица”, “Друштво архитеката Новог Сада”, “Иницијатива независне културне сцене Новог Сада”, “Удружени покрет слободних станара Ниш”, “Омладински центар ЦК13”, “Центар за заштиту потрошача Бегеј” и “Независна културна сцена Србије”. Наравно да смо овим бројем обухватили само део постојећих иницијатива, али утолико нам остаје простор да вас током наредног периода извештамо и о другима у новом броју нашег билтена.

Удружите се и солидарно решавајте проблеме у комшилуку!

Уредништво билтена СТАНАР

У КОНТЕКСТУ НОВОГ ТАЛАСА ЗАДРУЖНОГ СТАНОВАЊА

ПАМЕТНИЈА ЗГРАДА

Ана Џокић и Марк Неилен, на дискусији “Стамбени пакао [уколико се не питамо] Ко гради град”, 26. 1. 2017, Омладински центар ЦК13, Нови Сад

Муњевитом приватизацијом друштвених станова и укидањем стамбених фондова, у последњих 25 година готово сва одговорност за решавање стамбеног питања у Србији препуштена је приватном сектору. Тако је становање постало све неприступачније, све већем броју људи.

Како би се ухватили у коштац са овим проблемом и из другачијег угла приступили питању начина доласка до стана у Београду и Србији, у оквиру платформе Ко гради град већ неколико година развијамо идеју Паметније зграде. Паметнија зграда се осврће на две теме битне за данашњу кризу становања: његову недоступност за већину становништва, као и постављање решавања стамбеног питања у домен индивидуалног сналажења.

Неки од следећих података битни су за разумевање овог концепта. Иако је становање скоро у потпуности препуштено тржишту, 90 одсто домаћинства у Србији није у стању да испуни услове за стамбени кредит. Чак и када имају стан, преко 70 одсто домаћинства са муком успева да покрије основне трошкове становања. Без обзира што 70 одсто домаћинства испуњава услове за социјално становање (према подацима Министарства грађевинарства), мање од 1 одсто постојећег стамбеног фонда је на располагању за ову сврху, и сигурно

јако дуго не можемо очекивати неко побољшање по том питању. Зато су алтернативе тржишном моделу неопходне.

Сам назив Паметнија зграда је игра речи у којој реч “паметнија” говори да нам технологија, на којој се заснива концепт “паметне” куће (са централним управљачким системом, који се најчешће користи у сврху оптимизације потрошње енергије), сама по себи неће понудити решење за излазак из стамбене кризе – у ситуацији у којој становништво једва има и за рачуне. Док реч “зграда” помера фокус са мене и мог стана, на нас и нашу зграду, у домен колективног проналажења решења.

2012. године, после две године рада и окупљања на којима смо у оквиру Ко гради град имали прилике да се упознамо са иницијативама које се баве различитим аспектима учешћа грађана у развоју града (од јавних простора, одржавања стамбених зграда па до решавања комуналних проблема) схватили смо да нисмо наишли ни на једну групу грађана која се бави неприступачним становањем, проблемом који за нас није био само апстрактан, већ и личан – пошто нико од нас у том тренутку није имао решено стамбено питање. У овом случају лична ситуација био је један, али не и основни разлог за почетак Паметније зграде.

Пошли смо од ситуације у којој нам је јасно да данас живимо у друштву неједнакости, тако да је у тој ситуацији неопходно створити контекст за једнакост у том свету неједнакости, неку врсту оквира, кроз који би чак и група људи који немају исте почетне услове за долазак до стана могли да функционишу и делују заједнички. Идеал пројекта је на неки начин направити помак са, ситуације где “ја” немам стан, па затим “ја” имам стан, на “ми” имамо стан и коначно “сви” имамо стан. (Овде реч имам, не значи нужно поседујем.) На тај начин индивидуални интерес може постати и заједнички интерес.

Схватили смо да је тема основне репродукције доста тешка и веома осетљива чак и за обичан разговор међу пријатељима и зато смо одлучили да иницијативу покренемо без унапред одређеног шаблона кроз који би се она развијала. Зато смо упутили позив заинтересованима да нам се придруже у потрази за моделом становања у који би могли да се укључе сви они који нису нашли начина да се у садашњем систему скуће.

На овај позив се одазвало неких 40-ак људи. И читава ствар је почела изношењем личних мотива за прикључивање, али и резерви. Кроз процес “радних столова”, који су се у почетку одржавали на месечном нивоу, истраживања правника и теоретичара, заједнички смо дошли до модела који би највише одговарао могућностима и жељама групе.

Паметнија зграда полази од принципа саморазвоја (који није нужно истоветан самоградњи, иако самоградња може да буде један од његових елемената). Појам који уводимо је “урадиво заједно”, за разлику од познатог “уради сам”. Да би се остварио овај циљ потребно је удружено организовање, и то доста активније од онога које нам је познато из система друштвеног становања. И ту принципи заједничког организовања постају релевантни: добровољно и отворено чланство; демократска организација контролисана од стране чланова (један задругар – један глас); економско учешће чланова; аутономија и независност; образовање, обука и информисање задругара; међузадружна сарадња; бригаа за заједницу.

Ана Џокић, јавна дискусија “Стамбени пакао [уколико се не питамо] Ко гради град”, 25. 1. 2017, Месна заједница “Раднички”, Детелинара, Нови Сад

▶ Паметнија зграда не нуди потпуно решење стамбене ситуације, већ у наметнутој, и у Србији једино присутној опцији куповине стана на тржишту, под спекулативним условима, покушава да направи преседан и укаже на могућност удруженог планирања, инвестирања (не само новца, већ и времена, знања и способности) и заједничке градње. Прескачући инвеститора или друге врсте посредника могуће је доћи до ниже цене стана, а заједничким наступом према банкама и институцијама ризик инвестирања поделити у оквиру групе. Приуштивост стана мора се разумети у контексту његовог дугорочног коришћења, зато је циљ свести енергетске трошкове готово на нулу.

Стамбени простор који у старту осмишљавају његови будући станари полази од тога шта нам је заиста појединачно неопходно у стану, али и од тога шта можемо да поделимо са осталима у оквиру зграде (нпр. вешерницу, собу за госте, кровну башту или двориште, итд.), па и у оквиру насеља (нпр. радни простор, вртић, па чак и неки мали заједнички бизнис, као на пример ресторан). Можемо живети добро чак и у скромним условима.

Како би цена оваквих станова остала ниска, станови су у власништву задруге коју оснивају станари/задругари, док појединачни станари купују право на коришћење стана. Онима који се одлуче да напусте зграду, уложена средства се враћају, али на стану се не може остварити профит. Станови се не продају на тржишту, тако да нису приступачни

само његовим првим станарима, већ и будућим генерацијама. Документујући и делећи, на “open source” принципима, овакав начин организовања и градње желимо да охрабримо и друге да своје стамбено питање реше на сличан начин.

Али хајде да се на кратко вратимо у прошлост и сагледамо како је право на стан, које је још у 19. веку формирано као једно од најважнијих политичких питања, изборено, а затим крајем 20. века и напуштено – не само у Србији, већ широм Европе. Овде као пример западних држава благостања може да нам послужи Холандија, која нам је из истраживања која смо тамо радили најближа.

Холандија је била, а у неку руку и даље јесте, позната по великом броју социјалних станова или би то приближније оригиналу било “народно становање”. До 1990-их оно је чинило 70 одсто стамбеног фонда, да би се та ситуација неолибералним изменама стамбених политика до данас свела на обрнуто пропорционална 30 одсто. Данашњи власници и рентијери преосталих социјалних станова су стамбене корпорације, које су средином 1990-их формиране од до тада постојећих стамбених задруга.

Ту онда постаје интересантно видети како је уствари настао тај стамбени фонд. И зато нам је потребно да се вратимо 150 година назад. Један од примера је “Грађевинско друштво за набавку својих станова”, које су 1867. у Амстердаму основали радници и занатлије, а као одговор на неподношљиве цене и хигијенски јако лоше услове рентијерских станова. Друштво је у почетку функционисало

на принципу малих улога великог броја чланова. Како би проширили своју идеју основали су новине, а за само неколико првих дана постојања друштво је бројало већ 900 чланова. Први станови додељивани су путем лутрије, и наравно само неколико срећних могли су да буду њихови становници. Али сви остали били су чланови иницијативе која је покренула читаву ствар, која ће временом попримити сасвим другачије димензије.

Као одговор на све већи и већи број оваквих група по читавој Холандији, 1901. године држава доноси Закон о становању, чиме је становање постало једно од основних друштвених постулата. Овај закон донео је минималне стамбене стандарде, и омогућио регуларније функционисање стамбених задруга које су већ оснивали грађани, а затим и сами градови. Тек средином 1960-их од веома великог броја ових мањих организација настају мега стамбене задруге, које су у надлежности државе. Тиме су чланови, задругари, извојевано право на стан поверили на управљање држави, а она је средином 1990-их решила да га “распрода”. После спекулативних инвестиција током последњих 15-ак година, пре неколико година велики број ових организација, данашњих корпорација, дошао је на ивицу банкрота, са доста затворених објеката, тако да није немогуће у неком тренутку очекивати чак и њихов нестанак.

Временом, како су социјални станови “распродавани”, а становање постајало све мање приступачно, настала је потреба за поновним колективним организо-

вањем. У Холандији оно има своју базу и у скоро четири деценије дугом сквотирању, али и периоду 1980-их када су рађени пројекти социјалног становања који су од самог почетка укључивали будуће станаре, кориснике. Приступ који је више присутан у последњих десетак година су удружења власника. Један од нама инспиративних примера био је Врајбурхт (Vrijburcht) из Амстердама. Поред разноликости стамбених типологија и заједничких простора који омогућавају веома другачији начин живота од оног закључаног међу зидове сопственог стана, оно што нам је у овоме примеру било релевантно је како је пројекат укључио људе који имају могућност да у тако нешто уложе, као и социјално угрожене групе (у блоку од 50-ак станова живи и 6 особа са менталним хендикепом, у посебно за њих прилагођеним становима и условима). И поред неке врсте институционалне подршке, оваква врста организовања и даље је веома мало присутна.

Чини нам се да се данас налазимо у ситуацији сличној оној из 1860-их где се, (у неким срединама) скоро заборављене стамбене задруге као и други видови удруживања станара, широм Европе (поново) појављују као начини организовања. Задруге доживљавају свој *comeback* не само у пољу становања, већ и финансија, енергетске производње, пољопривредне производње итд.

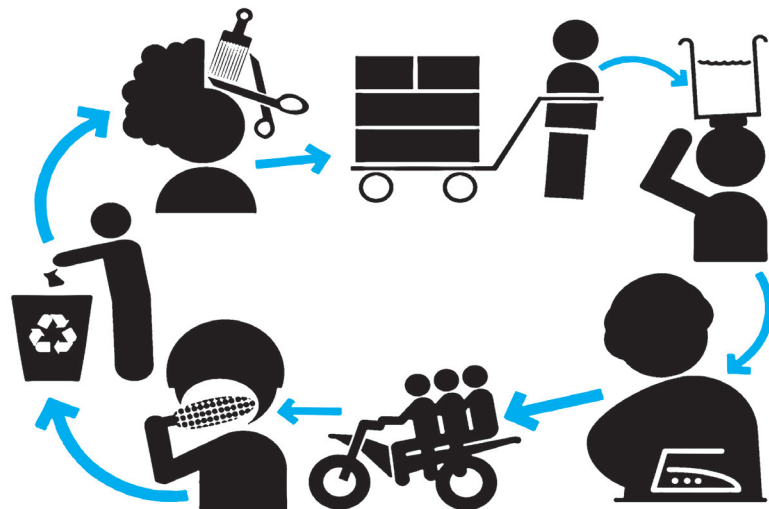
Ипак, у “западном” свету је доста тешко наћи примере или моделе који одговарају нашој економској и друштвеној стварности. У Швајцарској, Аустрији или Немачкој, где се последњих година појавио већи број стамбених задруга, оне чине неку врсту *lifestyle* помака у становању. И углавном се односе на формирање окружења у коме људи желе да живе са онима сличним себи, и под условима који одговарају њиховим економским капацитетима, па и еколошким убеђењима. За разлику од тога, Паметнија зграда не функционише у систему луксуза, већ формирања заједничког минимума.

Зато је можда интересантно да тек од недавно, после неколико година рада, по први пут наилазимо на примере и успостављамо контакт са групама које су у процесу покретања првих савремених стамбених задруга на “истоку” Европе – у Словенији, Мађарској – па чак и Грчкој.

Ако се осврнемо на нашу традицију стамбеног задругарства откривамо доста тога што би могло бити подстицајно. Стамбено задругарство у Србији постоји од 1870. године, а оно што је мање познато је да је овом врстом станоградње у време социјалистичке Југославије у Србији изграђено око 100.000 станова и

кућа. Задруге су имале свој регулисани статус (и дан данас постоји Савез стамбених задруга) и подршку државе кроз мере земљишне и пореске политике. А затим од 2000. године задруге постају етикетиране као рецидив прошлости, а оне малобројне које су и даље у функцији раде на тржишту, непратећи задружне принципе организовања.

Према нашим постојећим законима (нпр. Закон о задругама), (стамбене) задруге би требале да уживају посебну заштиту и подршку од стране државе, градова и општина. Ипак, данас је то још увек далеко од стварности. Иако Министарство грађевинарства препознаје потребу за непрофитним начинима решавања стамбеног питања, стамбене задруге, као могући актери у том домену, су са тешком муком “утуране” у нови

Закон о становању и одржавању зграда (децембар 2016).

У таквом контексту не чуди да су међу реакцијама јавности у медијима на идеју Паметније зграде многобројније оне које указују на неповерење у могућност било какве самоорганизације и солидарности по питању становања, од оних одушевљених који би се радо укључили и виде ово као начин решавања стамбеног питања који коначно има смисла у нашим друштвеним и економским условима.

Један од за Паметнију зграду интересантних примера, из не тако далеке прошлости, који указује на потенцијал и тешкоће чак и у време социјализма је покушај оснивања стамбене задруге/насеља радника фабрике Минел средином 1980-их. Овај пројекат на коме су млади радници, без решеног стамбеног питања сарађивали са архитектама из Центра за урбано планирање (ЦЕП) из Београда, један је од преседана из тог времена и на неки начин је био покушај уласка на

територију већ тада по ободу града присутне дивље градње. Идеја овог пројекта је била организована самоградња, где би фабрика радницима доделила земљиште на коме би они, корак по корак, како им средства дозвољавају, и уз употребу фабричке технологије саградили своје насеље. На жалост овај покушај самоуправљања “одоздо” је блокиран “одозго” и никада није реализован, док су дивља насеља, посебно престанком изградње друштвених станова и распродајом постојећег фонда – процветала, тако да данас нпр. Београд има преко 150.000 дивљих, односно бесправно подигнутих објеката.

Како су овакви примери, као и сама идеја и принципи задругарства маргинализовани, неке институције су укинуте (као штедно-кредитне задруге, природ-

ни партнери стамбеним задругама), а подршка институција недостаје – пред Паметнијом зградом се налази изазов пробијања леда на неколико фронтова. На пример у начину проналажења почетних финансијских средстава за конкретну реализацију (преговори са банкама, итд.), до препознавања овакве иницијативе од стране институција – као реалне могућности изнајмавања непрофитних и солидарних модела становања. Када један такав пример реализујемо, мислимо да би он могао да направити помак у стамбеним политикама ширих размера.

Ана Џокић и Марк Неилен

Ана Џокић и Марк Неилен (Marc Neelen) су чланови удружења Ко гради град, Београд. Текст садржи фрагменте интервјуа за радио емисију “Стварност простора” (Весна Вуковић, ХРЗ, 2015), као и делове брошуре “Паметнија зграда: приступачно, удружено становање” (Ко гради град, 2017).

UDRUŽIVANJE U INTERESU LJUDI

ZAŠTO ZADRUGE?

Živimo u društvu u kojem su stanovnici, kao deo tranzicije ka perifernom kapitalizmu, obespravljani kroz rat i privatizaciju, i kao radnici i kao građani. Radnički protesti i građanske akcije su uglavnom ignorisani i mnogo puta direktno potisnuti. Zapošljavanje je, i kada je dostupno, pod kontrolom različitih stranaka i najvećim delom je na nivou radničkog siromaštva – nesiguran posao za platu dovoljnu tek za opstanak bez ikakvih radnih prava, često u sivoj i crnoj ekonomiji. Većini ljudi nedostaje početni kapital za otvaranje malih i srednjih preduzeća, koja su takođe veoma često pogođena korupcijom i pod partijskom kontrolom. Atomizacija i osiromašenje radničke klase i niže srednje klase učinili su gotovo nemogućim organizovanje da bi se stvorila kritična masa za političke promene. Zbog de-industrijalizacije i zapošljavanja na ugovor, sindikati su izgubili veliki deo svojih članova, jer se obraćaju ljudima koji su zaposleni na neodređeno vreme, pa se zato danas fokusiraju na javni sektor. Većina nevladinih organizacija nije zasnovana na članstvu i funkcionišu kao profesionalne organizacije koje pružaju društvene ili socijalne usluge tamo gde ne postoji politička volja da ih država obezbedi bez obzira na to koja stranka je na vlasti. Osim toga, efektivna moć građana je ograničena činjenicom da su partije i “izabrana” vlada mnogo više posvećene međunarodnim finansijskim institucijama kao što su MMF i Svetska banka; EU, kao i svetskim silama kao što su SAD i Rusija, nego svojim građanima i biračima.

Oni su razočarani u demokratski sistem u kojem nijedna stranka ne razmatra njihove potrebe i težnje a kamoli vrednosti kao što su sloboda i participacija. Ekonomska tranzicija, koja je obećavala šire učešće u upravljanju kompanijama kroz vlasništvo, zapravo je poražavajuće lišila radnike njihovih prava i privatne svojine. Na globalnom nivou konstantovano je u Smernicama MOR-a (Međunarodna organizacija rada / ILO – International Labour Organization) za zadružno zakonodavstvo: “Mi doživljavamo neviđeno socijalno, društveno i političko isključivanje velikog broja ljudi širom sveta. Sredstva za proizvodnju i vlasništvo nad drugim sredstvima su koncentrisani na globalnom nivou u rukama sve manje ljudi i anonimnih lica kao rezultat komunikacionih tehnologija i deregulacije tržišta”.

Ljudi danas traže ekonomsko-društveno-politički “izlaz” u pukom postojanju, odnosno u težnji da zarade za pristojan život na osnovu sopstvenog rada, i u povratku svoje moći kao radnika i kao građana u interakciji sa svojim neposrednim okruženjem na više ili manje predvidiv način. Drugim rečima, ljudi traže ekonomsko-društveno-političku bezbednost i blagostanje, u kojima zadruge imaju za cilj da obezbede svojim članovima artikulaciju u “vrednostima zadruga za samopomoć, samoodgovornost, demokratiju, ravnopravnost, vrednost i solidarnost; kao i etičke vrednosti iskrenosti, otvorenosti, društvene odgovornosti i brige za druge” a kako se u Smernicama MOR-a izjavljuje: “Princip otvorenih vrata omogućava stvaranje ekonomije obima imajući u vidu ciljeve zadruga, kao i njihove modele distribucije viškova, za širu raspodelu bogatstva i time društvene jednakosti. Ovo je strukturno sredstvo za efikasnu materijalizaciju prava na učešće u političkim procesima odlučivanja: stvaranje neophodne ekonomske moći za najveći mogući broj građana, što je neophodno da se omogući ljudima da svrsishodno koriste ova ljudska prava”.

Iako se u Srbiji zadruge smatraju zastarelim poslovnim oblikom i delom socijalističkog režima, statistike iz celog sveta pokazuju suprotno: u Francuskoj 21.000 zadruga zapošljava preko milion ljudi što je 3,5% radno aktivnog stanovništva (Izvor: *Coop FR,*

Top 100 des Entreprises Coopératives et panorama sectoriel, 2010); u Danskoj su potrošačke zadruge u 2007. godini okupile 36,4% potrošača maloprodajnog tržišta (Izvor: *Coop Norden AB Godišnji izveštaj 2007*); u Japanu poljoprivredne zadruge prijave proizvodnju od 90 milijardi dolara sa 91% svih japanskih farmera, a u 2007. godini potrošačke zadruge su prijavile ukupan promet od 34,048 milijardi dolara ili 5,9% učešća na tržištu hrane (Source: *Co-op 2007 Facts & Figures, Japanese Consumers' Co-operative Union*); u Sjedinjenim Američkim Državama 30.000 zadruga obezbeđuje više od 2 miliona radnih mesta (National Co-operative Business Association /<http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-facts-figures/>). Generalno, popis Ujedinjenih nacija iz 2014. godine u 145 zemlje je pokazao: 2,6 miliona zadruga imaju više od milijardu članova i klijenata; 12,6 miliona zaposlenih radi u 770.000 zadružnih službi i biroa; 20 triliona dolara zadružne imovine generišu 3 triliona dolara godišnjeg prihoda (<http://www.un.org/esa/socdev/documents/2014/coopsegm/grace.pdf>).

Zadruge su poslovni oblik u kojem su rad, finansijski i društveni kapital udruženi i koji ne zahteva veliki početni kapital, a na radnom mestu je moguće sticanje veština. Zadruge su, kao prilično lako dostupan organizacioni oblik, registrovane kao pravno lice i noseći element stabilnosti. Zadruge osim toga imaju idealno ugrađen sistem ranog upozorenja kroz redovno kooperativno određene finansijske, menadžment/performance, socijalne, društvene revizije i profesionalni savet.

Univerzalno prihvaćena definicija zadruga je navedena u MOR R. 193, stav 2: “Zadruga je autonomna asocijacija ljudi ujedinjenih dobrovoljno da ispune svoje zajedničke ekonomske, društvene i kulturne potrebe i aspiracije kroz zajedničko vlasništvo i demokratski kontrolisano preduzeće”. U MOR R.127 stav 12 glasi: “[Zadruge su] udruženja lica koji su se dobrovoljno okupili radi postizanja zajedničkih ciljeva kroz formiranje demokratski kontrolisane organizacije, unošenje jednakih delova potrebnog kapitala i prihvatanje fer učešća u riziku i beneficijama od preduzeća u kojem su aktivni članovi”.

Obe definicije zadruga naglašavaju svoju posvećenost slobodi okupljanja, a prvi zadružni princip (načela i vrednosti zadruga su preuzeti od Međunarodnog zadružnog saveza: Izjava o zadružnom identitetu) naglašava: “[Zadruga je] otvorena za sva lica koja mogu da koriste njene usluge i spremna su da prihvate odgovornosti članstva, bez rodne, socijalne, rasne, političke ili verske diskriminacije”; o demokratiji i učešću kao drugom zadružnom principu kaže se: “Zadruge su demokratske organizacije kontrolisane od svojih članova, koji aktivno učestvuju u određivanju svoje politike i u donošenju odluka. Muškarci i žene koji služe kao izabrani predstavnici odgovaraju članstvu. U osnovnim zadrugama članovi imaju jednaka prava glasa (jedan član, jedan glas), zadruge na drugim nivoima su takođe organizovane na demokratski način”. Dakle, učešće i prava na kontrolu imaju svi članovi, a njihove obaveze nisu povezane sa iznosom njihovih finansijskih ulaganja.

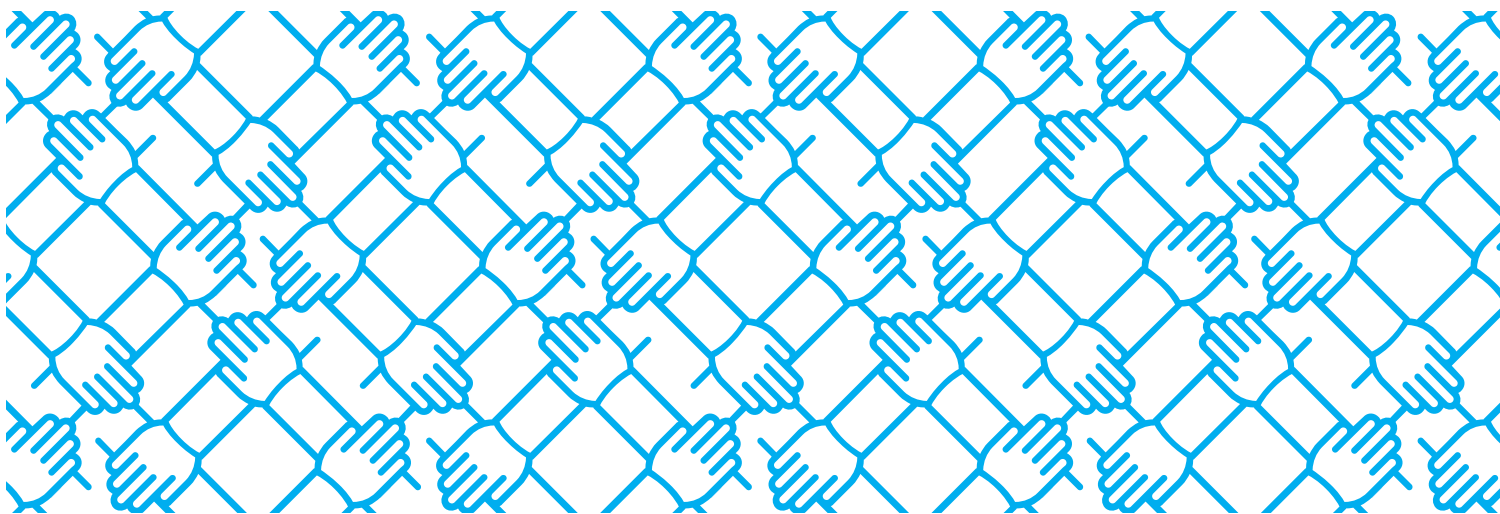
Jer, ljudi su u centru zadruga, član-korisnik pokreće, određuje transakcione odnose, oni ne služe kapitalističkim ekonomskim interesima, odnosno dobiti, ali “zajedničke ekonomske, društvene i kulturne potrebe” dele sa okolnom zajednicom (7. zadružni princip: “Zadruge rade za održivi razvoj svojih zajednica kroz politike odobrene od strane njihovih članova”), zadruge su pre svega posvećene dobrobiti i održivom razvoju svojih članova i njihovom neposrednom okruženju, kao i širenju građanskog ak-

tivizma za demokratiju, različitosti i građanska prava - osnovnih sloboda i socio-ekonomskih prava u okviru zajednice u celini i poslovne zajednice sa kojom rade. To znači da zadruge imaju poseban način raspodele prihoda, a pored toga su posvećene i dobrobiti svojih članova na manje monetaran način u oblastima kao što su uspostavljanje programa za obrazovanje, uzajamna podrška i solidarnost, razvoj zajednice, rodna ravnopravnost, omladina, ekologija ili bilo kojoj drugoj na koju se članovi demokratski odlučuju.

Za razliku od akcionarskih društava, zadružni kapital, sastavljen od ulaganja članova, varira sa brojem članova. Obrazloženje je da se time izbegava konflikt između interesa investitora i interesa članova i omogućuje karakter udruženosti članova, dakle zadružni odnosi imaju prednost nad mogućim dodatnim ugovornim odnosima. U "rast ili imovina" alternativni zadruge nagingu prema imovini, a neutrališe se uloga kapitala. Pored

sastavio 2016. definisana je na sledeći način: "Zadružna svojina je zajednička i nedeljiva svojina zadrugara, koja kao takva služi očuvanju održivosti i kontinuitetu zadruge kao ekonomskog poduhvata i koja zastupa svoje članove i posluje u skladu sa zajedničkim ekonomskim, društvenim, kulturnim i drugim potrebama" (član 63), [...] "U zadružnoj svojini su sredstva ostvarena radom zadrugara, poslovanjem zadruge, poklonima" (član 65), [...] "U zadružnoj svojini su i nematerijalna dobra kao na primer 'dobra volja', ugled, komercijalna prepoznatljivost, itd. kao i društveni kapital stečen društvenim angažmanom i obrazovanjem." (član 65).

Nedeljive rezerve, odnosno zadružna svojina služi tekućim i budućim članovima. Ovaj međugeneracijski aspekt je takođe u osnovi rasprave o održivom razvoju i dodaje se u većini slučajeva na ekonomsku sigurnost lokalnih zajednica. Sa uvođenjem neoliberalizma 1980-ih, posebno u Evropi, od zadruga je traženo

toga, karakteristike glavnih sastavnih delova kapitala, ulaganje članova i rezerve, sprečavaju dislokaciju i samim tim omogućuju bolje izračunavanje lokalnih socijalnih potreba.

Četvrti kooperativni princip glasi: "Članovi doprinose ravnopravnosti i demokratski kontrolišu kapital njihove zadruge. Barem deo tog kapitala je obično zajedničko vlasništvo zadruge. Članovi obično dobijaju ograničenu naknadu, ako je ima, na kapital upisan kao uslov za članstvo. Članovi izdvajaju višak za neke ili sve od sledećih potreba: razvijanje zadruge, moguće uspostavljanje rezervi, najmanji deo koji će biti nedeljiv; izdaci članovima srazmerno njihovim transakcijama sa zadrugom; i podržavaju druge aktivnosti koje je odobrilo članstvo". I smernice MOR-a: "Zadruge bi trebalo da razlikuju sastavne delove ovog pozitivnog rezultata, t.j. profit (potiče od transakcija sa ne-članovima) i višak (dobijen prema zadružnim principima iz transakcija sa članovima). Prema strogim zadružnim principima, dobit će biti prebačena na nedeljiv rezervni fond; višak treba raspodeliti među članovima, barem delimično, u srazmeri sa svojim transakcijama sa zadrugom tokom određenog vremenskog perioda". Zaključan kapitalu zadruge (nedeljive rezerve), dok je pod kontrolom članova, ne može se pristupiti".

Postoje različita tumačenja termina zadružna svojina. U nacrtu zakona o zadrugama koji je Učitelj neznanica i njegovi komiteti

da postanu više kapitalističke, odnosno na dobit orijentisane, konkurentne i efikasne. Zatim, mnoge su se odrekle principa nedeljivih rezervi i principa dobrobiti članova i demokratskih principa. Međutim, 2007. svetska ekonomska kriza je pokazala da su zadruge koje su se održavale na ovim principima bile manje pogođene i da se regenerišu brže, tako da danas mnoge zadruge obnavljaju ove nedeljive rezerve i vraćaju ove principe. Nažalost, novi zakon o zadrugama u Srbiji 2015. godine, iako citira zadružne principe, i dalje se drži neoliberalnih vrednosti i dizajnira zadruge kao kapitalistička društva. Iz tog je razloga "Učitelj neznanica i njegovi komiteti" video da je neophodno da se pripremi novi nacrt zakona koji bi bio posvećen principima zadruge i posebno se obraćao specifičnim potrebama radničkih zadruga, kao i mogućnostima upravljanja zajedničkim dobrima kao zadrugama.

Nastaviće se...

Noa Treister

Noa Treister je umetnica, kuratorica, teoretičarka i aktivistkinja koja od 2011. godine deluje u okviru udruženja i platforme za samo-obrazovanje "Učitelj neznanica i njegovi komiteti" iz Beograda.

КА ДИРЕКТНОЈ ПАРТИЦИПАЦИЈИ

МЕСНА ЗАЈЕДНИЦА: МЕСТО ИЛИ ЗАЈЕДНИЦА?

Полазећи од основне хипотезе да се кроз степен укључивања грађана у процесе одлучивања о правцима развоја једне заједнице може показати и демократичност таквог друштва у целини, жеља нам ја да у овом тексту проучимо и осветлимо праксу организовања грађана у локалној заједници кроз формат месне заједнице. Месне заједнице представљају специфични облик локалне самоуправе који је имао велики успон у периоду самоуправног социјализма, али и велики пад по колапсу државног система и распаду државе која је овај модел “патентирала”.

Концепт месних заједница је донекле иноваторски са аспекта политичке теорије и праксе, но различити концепти управљања испод општинских структура или на нивоу комшилука постоје и кроз другачије модалитете и органе па су тако примери таквих пракси евидентни у Великој Британији, Америци, скандинавским земљама. Lowndes & Sullivan, у књизи *How low can you go* доносе шематски приказ неких типова управе и њихових циљева на нивоу локалне заједнице (или како они називају “комшилука”, види табелу).

Концепт “партнерске државе” који заговара један број теоретичара окупљених око концепта “заједничких добара” (енг. *commons*) инсистира на новом приступу и новим политикама, као одговору на кризу постојећих демократских поредака, те трага за решењима за проблеме који настају у троуглу: држава-тржиште-грађани, баш кроз промоцију сарадње између цивилног сектора и грађана на најнижем,

“Месна заједница није пре свега институција, организациони механизам, територијална јединица. Она је заједница људи и од тога треба увек полазити. Зато она не трпи схему ни у погледу територијалног одређења, ни метода функционисања, ни организационих форми, нити планирања. Ако је то тако, онда је свака заједничка људска активност у насељу, а не само политичка у ужем смислу речи, која зближава људе, развија солидарност и самопомоћ, свест о заједништву (културна, спортска, хуманитарна, социјална, забавна) од значаја за остваривање месне заједнице и треба је подизати.”

Едвард Кардељ – “О комуни”

локалном нивоу и стварање нових односа и институција које би у процес доношења одлука укључили што шири круг грађана. Ове теорије иако представљају нова струјања у политичкој теорији, заправо се настављају на линију самоуправљања и “обрнутог” принципа управљања, где је локална заједница и грађанин на првом месту и где “моћ” извире из њих, али се не препушта другим структурама, већ остаје на месту извора.

Поента овог текста лежи у жељи да се предложи много шира трансформација међуљудских односа и односа моћи на релацији – носиоци политичких и административних функција – грађани. То захтева промену која долази одозго тј. веру да је делегирање одговорности

на ниже инстанце одлучивања пожељно, али и можда још већу промену која долази одоздо – промену у свести грађана и преузимање стварне, а не препуштање и делегирање одговорности, за сопствени живот и околину у којој се тај живот одвија.

Но, да уђемо у конкретизацију – област рада месних заједница детаљније је одређена низом правних аката који су на снази у Републици Србији, а то су пре свега:

ЗАКОН О ЛОКАЛНОЈ САМОУПРАВИ, ЗАКОН О ГЛАВНОМ ГРАДУ, ЗАКОН О ФИНАНСИРАЊУ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Свака локална самоуправа својим посебним правним актима, углавном статутима, детаљније регулише делокруг рада и начине управљања и одлучивања за месне заједнице. Основни акт којим се уређују сви послови тј. послови који су од *нейосредној* и *свакодневной* значаја за живот становника месне заједнице, месних заједница је статут. У том документу који мора бити у складу са статутом општине, односно града и актом о оснивању, утврђују се послови које врши, органи и поступак избора, организација и рад органа, начин одлучивања, финансирање, надлежности и друга питања од значаја за рад месне заједнице.

Постоје бројни проблеми који су везани за рад и регулативу око месних заједница, који су комплексни и може се рећи структурални, а недостатак дубинских истраживања о овој тематици додатно компликује ситуацију и процес

	Оснаживање локалне заједнице	Партнерство у локалној заједници	Власт у локалној заједници	Управљање локалном заједницом
Примарна сврха	Грађанска	Друштвена	Политичка	Економска
Циљеви	Активни грађани и повезане заједнице	Просперитет и обнова у друштву	Активно и одговорно доношење одлука	Ефективније пружање услуга у локалу
Тип демократије	Партиципативна демократија	Демократија заинтересованих страна	Представничка демократија	Тржишна демократија
Улога грађана	Грађанин: реч	Партнер: лојалност	Гласач: глас	Потрошач: избор
Институционални оквир	Форуми, коперативе – задруге	Одбори за услуге, локална партнерства у мањем обиму	Градска већа, месни одбори	Уговори, споразуми

Табела: Типови управе на локалном нивоу

сознавања. Полазишна тачка и најсвеобухватнији извор представља истраживање јавног мњења Центра за слободне изборе и демократију (CESiD) у оквиру пројекта “Подизање капацитета месних самоуправа” које показује да чак 63 % испитаника није уопште обавештено о раду савета, 24% је делимично обавештено, док само 13% испитаника сматра да јесте обавештено о раду основног органа месне заједнице, а у складу са овим налаз је и да готово четири петине испитаника (78%) уопште није активно у раду месне заједнице. Због свега овога не чуди ни податак да је свега 23% испитаника учествовало на изборима за савет месне заједнице, наспрам 77% оних који нису показали спремност да бирају своје представнике у МЗ. Ово указује да је поверење и степен укључености грађана у рад месне самоуправе на јако ниском нивоу, што се пресликава и на активности које реализују месне заједнице. Као забрињавајућ доносимо податак да се 76% испитаника никада није обраћало месној заједници, док су се осталих 24% обраћали једном или више пута (од тога 8% њих се обраћало једном, а 16 % више пута).

Имајући у виду све ово горе наведено, може се рећи да се главни налази могу сабрати у неколико главних праваца, који су:

- Мала транспарентност рада
- Ниска партиципација грађана у раду месних заједница
- Недовољно јасна процедура и начин избора органа месних заједница
- Финансијска и имовинска независност од надређене локалне самоуправе
- Недовољно разрађен делокруг рада и подела надлежности
- Лоша перцепција од стране једног броја грађана (можемо рећи да је ово повезано са свим горе наведеним проблемима)

А како се све ово може променити? Повећање партиципације, по нашем мишљењу могуће је остварити кроз три паралелна процеса:

1. ИНФОРМИСАЊЕ

Потребно је више порадити на каналима дистрибуције информација, а на

том пољу као решења намећу се огласна табла испред објекта, јединствена презентација (формирање униформног сајта или пак стварање посебног дела званичне презентације општине) на коме би могле да се нађу све информације (као на пример: <http://mesnazajednica.rs>), позиви, обавештења, и извештаји о раду.

Увођење обавезне јавне презентације рада општинских и органа месне заједнице (у статутима већ постоји функција збора грађана који се може заказати од стране органа месне заједнице). Обавезно информисање о активности месних заједница путем општинског листа.

Годишња презентација плана и програма рада, и извештаја о реализованим активностима грађанима месне заједнице. Приближавање процедуре избора за органе месне заједнице грађанима.

2. КОНСУЛТОВАЊЕ И ЗАЈЕДНИЧКО ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА

У неким јединицама локалне самоуправе уобичајено је организовање јавних увида и презентација урбанистичко-архитектонских конкурса, но нажалост то не представља правило, већ изузетак. Да би се ово унапредило потребно је модификовати правилник о Начину и изради планских докумената, као и правилнике о раду Комисија за планове локалних самоуправа на чијој територији се налазе месне заједнице. Овакав један искорак би представљао значајну промену у односу власт–грађани у смислу да би на мала врата донео промену парадигме да је грађанин–поданик који мора да дође “на ноге” доносиоцима одлука, и то у једном врло конкретном и животном пољу, као што је урбанистички развој.

3. НЕПОСРЕДНО УЧЕСТВОВАЊЕ

Мишљења смо да би смањивање квоте за грађанску иницијативу на 5% или чак 3% броја бирача на територији имало за резултат повећање броја иницијатива које долазе од стране грађана. Полазећи од свеопштег пада партиципације, и неучествовања, квоту би требало спустити и на тај начин омогућити ширу дискусију о разним питањима у локалној заједници.

У појединим статутима предвиђена је обавеза месних заједница да подносе финансијски извештај јединици локалне самоуправе.

ФИНАНСИЈСКА ОДРЖИВОСТ

Потребно је развити већу финансијску и имовинску независност од надређене локалне самоуправе, кроз промоцију самодоприноса и других иновативних модела сакупљања средстава, али и кроз укључивање грађана у расправе о буџету, примену партиципативног буџетирања као форме заједничког планирања трошкова у локалној заједници.

Једна од препорука која је изнета у публикацији “Непосредно учешће грађана у управљању локалном заједницом – проблеми, изазови и препоруке за унапређење процеса” је да је потребно почети са детаљнијом разрадом других облика месне самоуправе (осим месних заједница), који могу да одговоре на потребе различитих типова насеља, посебно градских, што нам се такође чини као логичан предлог.

На крају шта можемо закључити? Или да преформулишемо питање – шта можемо учинити? По нашем скромном мишљењу остаје нам да у нашем свакодневном деловању покушамо да оживимо концепт месних заједница, и да у активностима које имамо пробамо да добре стране овог облика територијалне организације и локалне самоуправе искористимо.

Генерална опсервација, и препорука која наравно остаје на најопштијем и политичком нивоу, је промена приступа управљању и трансформација односа државе и грађана из поданичког у партнерски. По нашем мишљењу, домен локалне самоуправе је поље где треба испробати другачије моделе и учити из тих искустава.

То значи да сваки дан морамо вежбасти дугачије међуљудске односе у згради, у комшилуку.

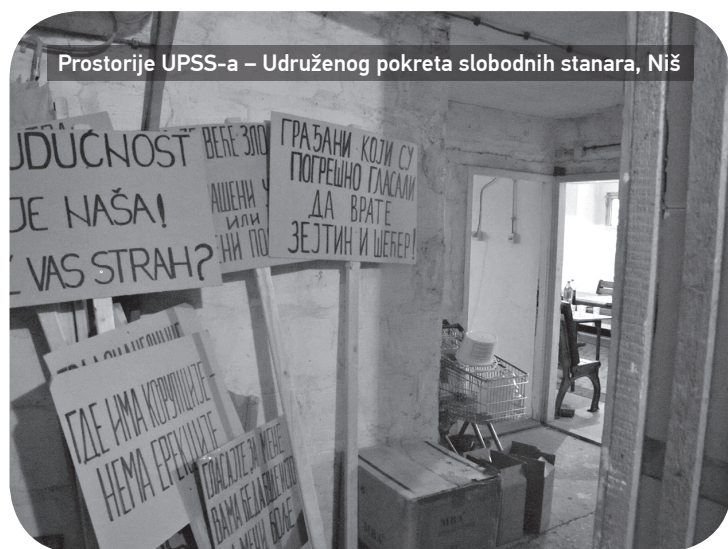
То значи да се морамо организовати у блоку, у крају у коме живимо и ту покушати да нагомилане проблеме, а верујемо да их свуда има, решимо заједничким снагама.

Јер то су наше месне заједнице, и оне припадају нама!

Добрица Веселиновић

Добрица Веселиновић је један од покретача Иницијативе “Не да(ви)мо Београд” и члан колектива “Министарство простора”.

NASTANAK I DELOVANJE UDRUŽENOG POKRETA SLOBODNIH STANARA IZ NIŠA (UPSS)

Prostorije UPSS-a – Udruženog pokreta slobodnih stanara, Niš

Negde oko 15. marta 2015. god. sastala su se trojica komšija, budućih inicijatora i organizatora udruženja, na zajedničku diskusiju i analizu nastalog stanja sa uvećanim (oko 100%) računima građana za utrošenu toplotnu energiju. Na tom sastanku su se Dragan Perić, Đokica Jovanović i Saša Kostić dogovorili da organizuju sastanak 25 predsednika skupština stanara, na kom će uputiti zajedničku peticiju vlastima i Toplani za smanjenjem cene grejanja, jer mnogi stanari nisu u stanju da plaćaju takve cene zbog izuzetno niskog standarda i loše socijalno-ekonomске situacije u gradu Nišu. Zakazan je skup predsednika za 20. 3. 2015. godine u ul. Branka Krsmanovića 29 i objavljena je informacija preko svih niških medija. Na taj dan sakupili smo se u zajedničkim prostorijama, danas zvanim “podrumče”, i počeli sastanak sa okupljenima sa informacijom zašto su pozvani i sa predlogom šta nam je činiti. Sastanak je ubrzo prekinut jer je nastao veliki žamor među zvanicama i zahtevalo se od nas organizatora da izađemo napolje jer ljudi koji su bili napolju nisu mogli da nas čuju. Kada smo izašli zatekla nas je situacija da je ispred zgrade bilo nekoliko stotina građana, a ispostavilo se da je među njima bio i veliki broj predsednika skupština stanara, te su od nas zahtevali da nastavimo sastanak ispred zgrade. Mi smo to i učinili i u toku predstavljanja proglasa, koji smo trebali da potpišemo i pečatiramo i pošaljemo gradskim vlastima, pojavila se patrola policije jer je neko od sugrađana prijavio okupljanje velikog broja građana na otvorenom. Kako su izvršili uviđaj situacije i dobili informaciju da se predsednici skupština stanara organizovano sastaju na sastanak, propratili su naš rad sa strane, ne mešajući se u održavanje sastanka.

Tom prilikom je jednoglasno usvojen predlog peticije i u istom trenutku ju je svojim potpisima i pečatima overilo 104 predsednika skupština stanara. Narednih dana smo (Dragan Perić, Đokica Jovanović i Saša Kostić), kao organizatori celog događaja, dali sebi za zadatak da oko peticije okupimo što veći broj predsednika i krenuli smo da ga sprovodimo u delo. Obilazeći zgrade, za petnaestak dana smo sakupili potpise i pečate podrške više od 400 predsednika, i tom prilikom smo ih obavestili da

organizujemo zajednički sastanak svih potpisnika peticije i da će svi biti blagovremeno obavesteni o terminu održavanja istog. U pokušaju da obezbedimo salu M.K.B. Adžije, rečeno nam je da se sala koristi samo za stranačka okupljanja i sastanke, tako da nisu u mogućnosti da nam izdaju salu, jer mi nismo stranka, već grupa građana koja želi da sastanči. Potom smo pokušali da obezbedimo konferencijsku salu u opštini Medijana i tom prilikom nam je rečeno da nemaju adekvatnog zaposlenog ko bi nam izašao u susret i da ne znaju kako da to učine. Procenili smo da nas izbegavaju i da pokušavaju da nas osujete u nameri okupljanja, pa smo smišljali koje sve varijante imamo na raspolaganju. Tada nam je palo na pamet da zakupimo Balon salu na dva sata i da u njoj održimo sastanak. Međutim, jedan građanin nas je savetovao da objavimo preko medija da nas opstruiraju u pokušaju okupljanja, i mi smo to uradili. To je pokrenulo reakciju komentara i dovelo do dodeljivanja termina u sali M.K.B. Adžije, gde smo zakazali prvo okupljanje i pozvali sve potpisnike i građane da se odazovu na sastanak. Tom prilikom bilo nas je preko 350 u sali i jednoglasno smo doneli odluku da treba da se organizujemo i da delujemo kao pravno lice. Donesena je odluka da se organizuje udruženje i da se zvanično registruje. Izabran je inicijalni odbor od predloženih kandidata koji su trebali da sprovedu ideju u delo. Taj odbor je pripremio svu neophodnu dokumentaciju za registraciju (osnivački akt, statut udruženja) i izvršio registraciju udruženja iz drugog pokušaja, jer je i tu postojala mala opstrukcija vlasti. Ipak smo uspeali da registrujemo udruženje i ono je doživelo tada svoju prvu osnivačku skupštinu koju smo zakazali takođe u sali M.K.B. Adžije i pozvali sve potpisnike i građane da učestvuju na osnivačkoj skupštini. Tada je jednoglasno izglasano radno predsedništvo na čelu sa Prof. dr Đokicom Jovanovićem i ono je predložilo članove Upravnog odbora i Nadzornog odbora, koji su takođe jednoglasno izglasani. Na kratko je prekinuta sednica kako bi UO predložio svog predsednika, potpredsednika i njihov predlog je dat na glasanje. Takođe, jednoglasno su izabrani Saša Kostić za predsednika UO i Dragan Perić za potpredsednika UO i ujedno su im objedinjene funkcije i predsednika i potpredsednika udruženja. Udruženje je dobilo sedam članova UO i tri člana NO i tada je novoizabrani UO preuzeo vođenje skupštine. Tu su donete odluke da se organizuje rad pododbora za sva javno komunalna preduzeća u gradu i da ti pododbori redovno informišu i UO i skupštinu o svojim rezultatima rada. Danas, udruženje ima pododbore za Toplanu, za Parking Servis, za Vodovod i oni svakodnevno rade na zadacima koje im je postavila skupština udruženja.

Nakon godinu dana rada, udruženje uživa veliki renome i značaj priznat od svih relevantnih faktora u gradu, i danas se izuzetno ceni mišljenje i stav udruženja po svim pitanjima koja se tiču JKP-a i socijalnog statusa građana koje udruženje zastupa. Organizovan je i pravni tim advokata, koji našim sugrađanima pruža adekvatnu i besplatnu pravnu podršku po svim pitanjima i problemima sa kojima se susreću. Takođe je od strane udruženja angažovan veliki broj stručnjaka svih obrazovnih profila i zvanja, koji pružaju nesebičnu pomoć udruženju i građanima svojim stručnim savetima, i stručnim angažovanjem pomažu udruženju da se uhvati u koštac sa problemima i vlastima u gradu.

Protestna šetnja građana Niša, 1. 3. 2017.

Građani i članovi UPSS-a, ispred gradske kuće, Niš, 1. 3. 2017.

Takav sistem funkcioniše i dan danas, dve godine od nastanka udruženja, i nastaviće da funkcioniše sve dok je to potrebno građanima Niša.

Udruženje spada u neprofitne organizacije i finansira se isključivo od svoje članarine koja na mesečnom nivou iznosi 10 dinara po stambenoj jedinici, ili 120 dinara na godišnjem nivou. Ne zastupa ničije političke stavove, boje ili oznake, deluje totalno nestranački, ali deluje politički po svim pitanjima vezanim za doborobit i interes građanstva. Takođe je bitno reći da udruženje nije politički aktivno na sceni, već svoje delovanje sprovodi vansistemske i na takav način ne potpada ni pod čiji pritisak ili ingerenciju, već deluje samostalno i sa jedinom obavezom odgovornosti prema svojim građanima.

Što se rezultata tiče, pomenućemo da smo u okviru pregovora sa gradskim vlastima izdejstvovali praznu stolicu za našeg predstavnika u NO Toplane, u kojoj on ima pravo prisustva sednicama, pravo uvida u dokumentaciju i pravo diskusije, ali bez prava glasa u odlučivanju i to nam je pomoglo da dođemo do značajnih saznanja o nezakonitom poslovanju, i čak, slobodno možemo reći, kriminogenom poslovanju rukovodstva Toplane Niš. Zatim smo obezbedili mogućnost isključenja građana sa sistema, bezuslovno i na teret Toplane, a takođe smo obezbedili i najnižu cenu grejanja u Srbiji u tom trenutku, a na osnovu analize smanjenja cene gasa na tržištu energenata čime smo upozorili javnost i samu Toplanu da se ne može naplaćivati više nego što je to zakonom dozvoljeno. Zatim smo onemogućili nekontrolisane ulaske interventnih ekipa iz Toplane u naše podstanice, tako što smo postavili duple brave i tako nisu mogli bez nas da uđu u podstanice i nekontrolisano uvećavaju protok na osnovu koga su nam enormno uvećavali račune.

Ima tu još mnogo toga da se kaže, ali bitno je spomenuti da je UPSS-Niš pokrenuo inicijativu za stvaranje Građanskog Fronta, koji čine slična udruženja građana širom Srbije i koji predstavlja jednu organizovanu grupaciju šireg sloja građana na teritoriji Srbije van kontrole partija i političkih moćnika. Ta grupacija ima ambicije da postane pravno lice i da na zvaničnom nivou predstavlja opciju za građane koji nemaju poverenja u partije i u vladajući sistem, i da deluje kao lokalna i republička opcija u sferi politike. Mi danas ostvarujemo kontakte širom Balkana, međunarodne, čak i interkontinentalne, sa udruženjima sličnih pogleda i ambicija, sa težnjom upoznavanja i prepoznavanja problema u sferama delovanja naših udruženja i za razmenu iskustava preko kojih dolazimo do određenih saznanja interesantnih za oblasti kojima se bavimo. Tako smo uspostavili saradnju širom našeg okruženja sa ciljem sprečavanja i zaustavljanja instaliranja opreme za kontrolu potrošnje toplotne energije, takozvanih delitelja toplote i kalorimetre, a koje nam moćnici nameću kao osnovnu i neophodnu opremu i koju bi trebali sami da finan-

siramo. Na osnovu saznanja i iskustava koja smo stekli u borbi sa moćnim kompanijama Brunata, Tehem i Simens, i do kojih smo dolazili razmenom informacija sa inostranim kontaktima građana koji imaju slične probleme, prepoznali smo opasnost deložacija i otimanja imovine građana po osnovu komunalnih dugovanja i energično se suprotstavili uvođenju takve opreme kod nas i time sprečili neosnovanu pljačku imovine građana. Tako smo uspeali svojim delovanjem da zaustavimo nepoštovanje zakona i Ustava R. Srbije od strane JKP-a u našem gradu kao i prinudne naplate i izvršenja kod onih građana kojima su se gomilali komunalni računi.

Mi i danas delujemo po istom principu, okupljamo se svakog dana u našem podrumčetu, svakodnevno vodimo velike debate o problemima sa kojima smo suočeni i pokušavamo svakodnevno da ih rešavamo. Energije i volje još uvek ima u nama, pa redovno držimo tribine sa interesantnim temama, gostujemo na

Saša Kostić i Đokica Jovanović (UPSS), javna diskusija, 30. 3. 2017, Omladinski centar CK13, Novi Sad

raznim tribinama kod naših prijatelja širom Srbije, prenosimo naša iskustva i delimo ih nesebično sa svim našim građanima.

Od 21. 2. 2016. godine, naše prostorije se nalaze u ul. Branka Krsmanovića 31. U njima smo svakog radnog dana od 17č do 19č na raspolaganju svom članstvu i građanima. Možete nas kontaktirati preko mob. telefona +381628406256 svakog dana (dostupni smo 24 sata dnevno), a takođe nas možete pratiti na našem Facebook profilu (udruženje predsednika skupština stanara) i na Sajtu (www.upss-nis.org), ili kontaktirati putem e-maila na: info@upss-nis.org. Očekujemo da nas podržite, pomognete nam i da nam uveličate članstvo svojim prisustvom. Mi smo na raspolaganju, a na vama je da stupite sa nama u kontakt!

Saša Kostić je jedan od osnivača UPSS-a i predsednik UO Udruženog pokreta slobodnih stanara iz Niša, i na čelu je pokreta već više od dve godine.

БОРБА ЗА КИНЕСКУ ЧЕТВРТ ИЛИ КОМЕ СМЕТАЈУ ЈАВНИ КОНКУРСИ?

УДРУЖЕЊА, СТАНАРИ, КОРИСНИЦИ И ДаНС НА ЈАВНОМ УВИДУ У ПЛАН

Почетком децембра 2016. године на јавном увиду је освануо *Нацрт план детаљне регулације Кинеске четврти са Чешким мајацином у Новом Саду*, који је израдио ЈП Урбанизам. Доношење овог плана је било очекивано у светлу припрема Града за манифестације Омладинска престоница Европе 2019. и Европска престоница културе 2021, од којих су се обе центрирале управо у простору некадашње фабрике Петар Драпшин на Лиману III, данас познатије као Кинеска четврт. Јавни увиди у урбанистичке планове обично промакну пажњи јавности, међутим, у овом случају су многи са бојазни очекивали израду овог плана због дуге историје тензија, неизвесности, или простог бављења овом локацијом и улагања свог живота и рада у њено функционисање. Утолико је постојала и већа потреба да се јавном увиду приступи организовано, те смо се ми, из Друштва архитеката Новог Сада (ДаНС), препознали као место где би се такав процес могао повести.

Стога смо убрзо након објављивања јавног увида позвали све заинтересоване на иницијални састанак. Ту су се појавили разни актери у причи, од корисника простора у Кинеској четврти (актуелних или некадашњих), преко заинтересованих грађана, културњака, истраживача, архитеката, произвођача, до самих учесника у изради плана из ЈП Урбанизам који су помогли у тумачењу Нацрта плана. Наш интерес је био да, осим бављења овим конкретним случајем, успоставимо овакве сусрете као редовнију праксу, када они већ не постоје на неким другим јавним инстанцама. А показало се да за таквим сусретима постоји велика потреба, пре свега зарад јаснијег прегледа другачијих интереса и приступа проблематици плана, те смо до истека јавног увида (30. децембар) успели да заједнички произведемо сет примедби на план, поделивши их на појединачне и заједничке.

Главни проблем који смо уочили у Нацрту плана јесте што су у процедури били прескочени неки битни кораци. Пре свега, план је на себе преузео задатак дефинисања смерница за уређење Кинеске четврти, без јасне идеје о томе

шта ће се тамо тачно одвијати и ко ће о томе одлучивати. Тако се наводило да ће Кинеска четврт бити “креативни дистрикт, пре свега у намени креативних економија, односно креативних и културних индустрија”, или, на другом месту, “креативни дистрикт са акцентом на омладинско предузетништво”. Нама се учинило алармантним да се један пројекат таквог значаја базира на овако произвољним али популарним и наизглед неупитним (али тиме и опасним) појмовима, а да нигде нису дефинисане ни креативне економије, ни креативне индустрије, ни омладинско предузетништво. Посебно у светлу већ обилатог међународног искуства са применом политика које се руководе овим терминима, а које су иза себе оставиле пустош у многим градовима Европе, због недослуха политичара и планера са стварним процесима и потребама заједнице. Да ствар буде још гора, творци плана су делегирали прецизирање програма и садржаја Кинеске четврти већ донесеним документима, као што је Апликација града за Европску престоницу културе, у којој су промене које ће се десити у Кинеској четврти дефинисане у само три реченице, од тога се само једна тиче садржаја и програма. Да ствар буде још гора, у апликационом формулару за Омладинску престоницу Европе, која је такође званично усвојена, наводе се неке потпуно друге намене појединачних објеката у Кинеској четврти које нису усаглашене са осталим документима. То доказује непостојање интегралне визије а камоли пројекта за Кинеску четврт, која би требало да изнесе ове две велике манифестације, те да након тога остане функционалан и недевастиран простор у служби грађана.

Остала позивања твораца плана на претходно усвојене документе такође нису никуда водила. Тако се Апликациони формулар за ЕПК позива на некакав план који “предвиђа обнову око 55% постојећих објеката и изградњу нових помоћу приватно-јавног партнерства”, а да није познато о ком се плану ради. То не може бити овај план о ком пишемо јер је он донет након овог формулара. Дакле план детаљне регулације Кинеске

четврти се позива на Апликациони формулар за ЕПК, који се пак позива на план, и тако у круг. Да овај правно-временски вртлог добије још једну додатну компликацију, Апликациони формулар наводи следеће: “Канцеларија за одрживи развој Града Новог Сада у потпуности је преузела плански рад на развоју овог комплекса”. У тренутку јавног увида ова канцеларија још није била основана, а плански рад на развоју комплекса је већ увелико био у току. Због свега овога је јасно због чега нас је забринуло што се план детаљне регулације Кинеске четврти упушта у програмирање намена сваког од двадесетак појединачних објеката у овом комплексу, што је задатак за један дуги и отворени процес планирања будућих програма и садржаја четврти, отворен за све заинтересоване учеснике, а не једног урбанистичког плана донетог у кратком року.

Додатну забринутост је изазвало јасно навођење избацивања појединачних намена које тренутно постоје у четврти, пре свега занатских и производних радионица. Иако су творци плана тврдили да се већина њих задржава и да се уклањају само најнеприменији, није јасно због чега су онда навели, на пример, уклањање радионица за израду и поправку чамаца, имајући у виду, са једне стране, ненаметљивост и примереност једне лаке производне делатности која се чак и може уклапати у њихове “креативне” концепте, и, са друге, идеалну локацију за овакве радионице у непосредној близини марине и зимовника за чамце. Овакав случај отвара и једну ширу причу за коју се можда требало изборити раније, а то је да овакви велики градски пројекти и манифестације не треба да “улећу” на терен на ком је претходно већ створена нека независна вредност, као што је то случај са производном заједницом унутар Кинеске четврти. У једном деиндустријализованом граду уклањање последњих остатака производње, без истовременог налажења адекватне алтернативе за њихово пресељење, а зарад пролазног спектакла, свакако делује штетно.

Посебно је било забрињавајуће то што се за добар део објеката у Кинеској

Састанак корисника простора у Кинеској четврти, пред јавну расправу у Градској кући

четврти предвиђало рушење, рачунајући ту и оне намењене за “реконструкцију” без јасних гаранција да то заправо неће значити изградњу неког потпуно другачијег објекта. План се опет позивао на процену бонитета ових објеката, која је довела до закључака о њиховој нестабилности и несигурности, а да се не зна ко је радио ову процену, јер никаква студија о томе није била објављена. Касније смо сазнали да је оваква студија на брзину изведена за време празника, дакле након завршетка јавног увида и након подношења ове наше примедбе, те да је студија случајно довела до истоветних закључака који су били у Нацрту плана. То се не може сматрати легитимним поступком твораца плана. А планом се предвиђало да се управо највећи и најкарактеристичнији објекти индустријског наслеђа морају рушити, и то они од који су неки тренутно у функцији ноћних клубова, дакле у којима се окупља велики број људи. Да ли то значи да су они тренутно у опасности када посећују ове објекте? С обзиром на то да се након израде ове студије није наредило затварање тих клубова, свакако да не значи, те ни творци студије њу не узимају за озбиљно.

Конечно, као струковно удружење, највише нас је бринуло то што планом није било предвиђено расписивање јавног архитектонско-урбанистичког конкурса, што би био стандардни поступак одређивања било какве будућности једног овако значајног јавног простора.

Само се конкурсом може доћи до најбољег просторног решења које ће не само очувати постојеће квалитете амбијента Кинеске четврти, него увести и неке потпуно нове вредности које један чиновнички план детаљне регулације не може да предвиди, нити му је то задатак. Поред тога, расписивањем конкурса би се створила прилика да се прођу и сви они кораци који су прескочени доношењем овог плана, а који се односе на одређивање намена, актера, програма, менаџмента, на транспарентан и партиципативан начин, јер се без тако јасних смерница не може тражити од архитеката да предложи и оле функционална решења.

Додатни апсурд је и то што се у самом Апликационом формулару за ЕПК, на који се творци плана позивају, наводи следеће: “Искуства Печуја, Кошица и Плзена изузетно су значајна за наш најважнији инфраструктурни пројекат Омладински креативни полис. Зато је договорена сарадња са представницима пројеката ДЕПО2015, Касарна Култур-Парк и Жолнај културна четврт, у циљу подизања капацитета нашег града за изградњу великог мултидисциплинарног културног комплекса. Чланови тима Нови Сад 2021. бораваће у том циљу на стручном усавршавању у наведеним градовима, а у Новом Саду ће бити организована јавна презентација ових пројеката као примера добре праксе.” Ови примери бивших индустријских четврти, који

су у формулару експлицитно наведени као угледни и позитивни, су сви до једног били уређени путем јавног архитектонско-урбанистичког конкурса. Дакле, Нови Сад би био први у низу који за главну локацију у оквиру ЕПК није расписао конкурс. Сличан је случај и у Риједи, европској престоници културе 2020, где се ће се комплекс бивше фабрике Рикард Бенчић реконструисати за културну намену кроз пројекат добијен конкурсом. А за цену и утрошено време планираног боравка чланова тима Нови Сад ЕПК 2021 у тим комплексима могуће је спровести јавни архитектонско-урбанистички конкурс за Кинеску четврт. Такође, према проценама трошкова се види да ће у изградњу нових објеката већински учествовати приватни инвеститори (са 9,5 милиона евра, у односу на 1,65 милиона евра од стране Града). Због тога је још више потребан конкурс, јер се око 90% нове изградње препушта приватним инвеститорима.

Стога је захтев за јавним архитектонским конкурсом био наша кровна примедба, јер би се конкурсом решили и остали наведени проблеми. Та примедба је достављена Градској управи са преко 90 потписа грађана, корисника простора, учесника процеса и других организација, што вероватно представља највећи успех нашег једномесечног окупљања током јавног увида.

Јавна расправа о поднетим примедбама је одржана 8. фебруара 2017. у

► Скупштини града, у сали која је, чини се, по први пут била препуњена људима заинтересованим за расправу о једном урбанистичком плану. Подносилаца примедби је било једнаест, укључујући и нас. Ту смо, пред комисијом, израђивачима плана, представницима Града, других институција, те коначно медија, имали прилику да образложимо наше примедбе. И други присутни учесници на јавној расправи – грађани, корисници простора и удружења – су том приликом јавно подржали наш предлог за расписивање јавног конкурса. Комисија је све примедбе саслушала, без коментара. Известилац израђивача плана – ЈП Урбанизам – је саопштио да су наше примедбе неос-

новане, уз своја образложења која нису ничим суштинским одговорила на нашу аргументацију. На основу ћутања комисије, апатије присутних чиновника и њихових погнутих погледа, чинило се да ово уствари није место на ком се одлучује о коначној судбини плана, него да се овде спроводи неприкосновена одлука која је другде већ донета. Такође се чинило да се друга страна чврсто држи политичко-маркетиншког језика, који осигурава да се сврсисходна дебата на оваквим приликама не може повести, него само деранжирати.

План је неколико месеци касније и усвојен, уз неке појединачне дораде којима се чини да се покушало ублажити незадовољство око раније предложе-

них намена или пак физичких судбина појединачних објеката, међутим главни инструмент којим би се могла осигурати светлија будућност Кинеске четврти – јавни архитектонско-урбанистички конкурс – није укључен у план. То за нас значи да ћемо у будућности морати да уложимо много више енергије у борбу око сваког појединачног објекта, водећи истовремено рачуна о интегритету Кинеске четврти као јединствене целине, јер њу за целину план више не сматра.

Александар Беде

Александар Беде, члан УО Друштва архитеката Новог Сада. Архитекта, аутор и истраживач урбаних и територијалних модернизација Новог Сада и Војводине.

PETAR DRAPŠIN, KINESKA ČETVRT I YOUTH CREATIVE POLIS

PROBLEMI, IZAZOVI I PREDLOZI

POVOD

Kako je prošlo devet meseci od dobijanja titule Evropske prestonice kulture, započeti procesi daju dovoljno materijala za kritički osvrt na učinjeno. U društvima poput našeg, osiromašenog, tranzicionog i na periferiji evropskih tokova, titule poput Evropske prestonice kulture uzbuđuju javnost više nego što bi to možda bilo primereno. Činjenica da u gore navedenom kontekstu, imamo najavu, za naše okolnosti, fakat velikog finansijskog ulaganja u kulturu, evidentno budi ogromna očekivanja čitave kulturne javnosti. Ponekad i nerealna očekivanja – brza rešenja nagomilanih problema. Zato strateško ulaganje u infrastrukturu, kako prostornu tako i kulturnu, treba da bude imperativ čitavog procesa. Od ovoga će umnogome zavisiti krajnji dometi ove titule i njen pozitivni ili negativni uticaj na prostornu i kulturnu politiku Grada u budućnosti. Potencijalni negativni ishodi titule Evropske prestonice kulture ne bi predstavljali izolovan slučaj u sad već dužoj istoriji ovog evropskog projekta. Iako se po svojoj ideji EPK u najvećoj meri koristi kao instrument rebrandiranja kulturnog imidža “posrnulih” i periferijskih evropskih gradova, a sa ciljem promocije, poboljšanja imidža i povećanja turističkih potencijala, u slučaju Novog Sada ona prestavlja jedinstvenu priliku da se, uz realizaciju donesene kulturne strategije, iskoristi za uspostavljanje čvrstih temelja za razvoj kulturne scene. Iz tog razloga, brendiranje novog kulturnog identiteta Novog Sada treba da dođe kao promocija urađenog na “terenu”, a ne kao svrha sama za sebe – 2021. godina treba da predstavlja samo jednu kontrolnu tačku čitavog procesa, ne i konačni cilj.

U ovom tekstu osvrnućemo se prvo na donošenje Plana detaljne regulacije (PDR) Kineske četvrti sa češkim magacinom. Može mo reći da projekat “Youth creative polis” planiran na ovoj lokaciji predstavlja najvažniju prostornu reprezentaciju titule Novog Sada kao Evropske prestonice kulture, samim tim i paradigmatički primer koji već u startu na videlo iznosi nekoliko hroničnih problema naših društveno – kulturno – političkih odnosa.

NEPOVERENJE

Uzburkane strasti nastale nakon obelodanjivanja prvih namera vezanih za rušenje i građenje na prostoru Kineske četvrti (KČ) ne možemo posmatrati van konteksta niza loših urbanističkih odluka donesenih u Gradu u bližoj i daljoj prošlosti. Tako ne možemo ignorisati atmosferu stvorenu skorijim dešavanjima koja pokazuju odnos gradskih vlasti prema graditeljskom nasleđu (Trščare), graditeljskom nasleđu i upotrebi primerenih urbanističkih parametara (Novosadska banka), kao i prema pitanju privatizacije javnih prostora i osnovne logike ekonomskog razvoja (šoping mol kod Spens-a), a sve pod parolama otvaranja novih radnih mesta, investicija i ubrzanog razvoja Grada. Poslednja dešavanja oko prekrećenog murala govori i o stepenu razumevanja savremenog umetničkog stvaralaštva, što posebno alarmira u svetlu ove teme. Ako na to dodamo dešavanja na nacionalnom nivou i projekta “Beograd na vodi” dobijamo, logično, izuzetno delikatan i naelektrisani društveni ambijent. Takođe, moglo bi se reći da kolektivno ukorenjeno nepoverenje jeste čak i generacijska odlika, tzv. milenijumske generacije koja je praktično za vreme čitavog dosadašnjeg životnog veka, poslednjih 30 godina, imala različite vlasti koje su svojim lošim odlukama razvili ovo kolektivno osećanje. Moramo biti potpuno iskreni i reći da ne možemo direktno povezati ove događaje sa projektom EPK, niti su na bilo koji način posledica dobijanja titule. Ipak, ovakav ambijent od nosioca projekta zahteva maksimalno pažljiv pristup pri donošenju svake odluke koja može imati uticaj na bilo koju socijalnu grupu. To nije bio slučaj prilikom donošenja PDR za Kinesku četvrt, a situacija u kojoj se dešava potpuno ignorisanje stručne argumentacije, predloga za poboljšanje plana i prikazane dobre volje svih podnosilaca primedbi na javnoj raspravi, dodatno su stvorili sumnju u namere donosioca plana. Ako na ovo dodamo potpuno neprimereno ponašanje pojedinaca iz Komisije za planove koja je predsedavala sednicom, te unapred poznatog ishoda, tj. odbacivanja većine podnetih primedbi, dobijamo vr-

Kineska četvrt, Novi Sad

Kineska četvrt, Novi Sad

Konsultacije o javnoj raspravi u prostorijama DaNS-a

Kineska četvrt, Novi Sad

lo negativnu sliku odnosa donosioca odluka prema građanima. Donošenje odluka od javnog interesa i sa javnim finansijama ignorisanjem javnog i stručnog mišljenja, po pravilu eskalira u otvorenu netrpeljivost i frustraciju koja se završi javnim iskazivanjem nezadovoljstva – na ulici.

TRANSPARENTNOST

Zbog svega ovoga možemo izvući zaključak, da je od ogromne važnosti za budućnost realizacije projekta EPK zapravo uspostavljanje najviših standarda transparentnosti procesa. Ovo ne podrazumeva broj objavljenih PR članaka, niti puko informisanje građana. Transparentnost procesa bi se trebala ogledati u konstantnom zajedničkom radu sa različitim zainteresovanim grupama građana, organizacijama i kulturnom javnošću. Transparentnost možemo zapravo usko povezati sa pojmom participacije. Iako se ova dva pojma u velikoj meri koriste u pisanim namerama projekta EPK, upravo donošenje plana za Kinesku četvrt pokazalo je slabosti na ovim poljima. Prosto zvuči neverovatno da legalni korisnici prostora, koji za korišćenje postojećih objekata plaćaju godinama nadoknadu JP-u "Poslovni prostor", ne budu obavešteni o namerama donošenja plana!? Korisnici prostora, od kojih dosta njih na ovoj lokaciji imaju i svoje firme, radionice i male biznise, o namerama pretvaranja KČ u "Youth creative polise" (u koji se po planu oni ne uklapaju), saznaju iz medija i preko inicijative Društva arhitekata Novog Sada (DaNS), koja je umesto javnih institucija organizovala javne diskusije na temu predloženog plana. Urbanistički planovi su, po pravilu, veoma komplikovani za razumevanje, nekad i za stručnu javnost, a naročito za građane i bilo je potrebno uložiti maksimalan napor u upoznavanju svih zainteresovanih strana o ključnim tačkama ovog plana. Ovako se to zloupotrebilo, kao u nizu ranijih situacija, tako da plan prođe bez suštinske javne rasprave. Činjenica da u trenutku donošenja plana nije postojalo nijedno telo koje realizuje EPK (osim, simptomatično, PR službe), ne može biti

opravdanje, već ogroman propust. Donošenje dokumenta sa jačinom zakona, kao što je PDR, mora biti proizvod promišljenog rada u punom kapacitetu. Ovako, prilično široko postavljen i podložan različitim tumačenjima, predloženi plan doneo je, čini se, dosta štete ovom procesu i potpomogao stvaranju već pomenute loše atmosfere među različitim društvenim akterima. Situacija u kojoj ne postoje jasne informacije o tome šta će biti proizvod ovakvog plana, uz asistenciju medijskih špekulacija, stvara svojevrstu kakofoniju u kojoj se pojavljuju razna slobodna tumačenja, često neistinita, dovodeći atmosferu do granica normalnih okvira. Obaveza nas, kao stručne javnosti, jeste da kažemo otvoreno da se donesenim planom ne planira gradnja šoping molova i stambenih objekata na lokaciji KČ (što nije bilo potpuno jasno u prvom predlogu plana), ali je još veća obaveza nosioca projekta da svim zainteresovanim građanima i organizacijama, bez odlaganja i na licu mesta objasni jasno i decidno koji su zapravo planovi za ovu lokaciju. Istina, usvojen plan je doneo pozitivne pomake, što ostavlja nadu i sigurno su proizvod dobre reakcije struke i građana na javnoj raspravi. Budući procesi ne smeju da ponove ove greške, a od uključenosti što većeg broja stručnih organizacija i građana u realizaciju projekta EPK, zavisice stepen poverenja i transparentnosti.

Ono što ostaje prilično nejasno u ovom trenutku jeste jasna fizička i programska vizija KČ. Ako i možemo reći da se u smislu prostornog razmatranja KČ napravilo nekoliko koraka, programska koncepcija ostaje i dalje u potpunom mraku. Osim opštih odrednica "kreativnog distrikta", čini se, nije uloženo više napora u definisanju preciznijeg koncepta. Ohrabruje najava osnivanja posebnog tela koji će se baviti ovim pitanjem. Ohrabruje, jedino u slučaju da to telo bude popunjeno predstavnicima trenutnih korisnika prostora, Grada, Fondacije, struke i različitim kulturnim i akademskim radnicima sa visokim nivoom poznavanja teme, koji bi bili u mogućnosti da daju istinski doprinos. Ako poverujemo da će ovo biti slučaj, narednih nekoliko pasusa biće posvećeni doprinosu buduće debate i prezentovanju jednog od mogućih pogleda na ovu temu.

► *Prvo, možemo pokušati dati odgovor na jedno naizgled vrlo prozaično pitanje: Zašto je prostor bivše fabrike "Petar Drapšin", koji je u međuvremenu postao poznat po kolokvijalnom nazivu "Kineska četvrt", izabran kao podloga za uspostavljanje "Youth creative polisa"? Skoro pa samom analizom ova tri različita naziva istovetnog mesta možemo dobiti tražene odgovore.*

PETAR DRAPŠIN

Objekte koji se nalaze u bivšem fabričkom kompleksu moramo posmatrati isključivo kao ambijentalnu celinu, ukoliko želimo uočiti najveći kvalitet ovog prostora. Ovo je izuzetno važno napomenuti, jer uistinu većina pojedinačnih objekata nema značajniju vrednost u smislu industrijskog nasleđa. Zato su prvobitne najave o promeni 55% objekata predstavljale ozbiljnu opasnost da se ova celina izgubi, a samim tim i najveća fizička vrednost ovog prostora. Čak i rekonstrukcije, u prvobitno datim odrednicama plana, mogle su se tumačiti na prilično slobodan način. Dogradnja spratova, promena gabarita, estetsko tumačenje jedine odredbe da novoprojektovani i rekonstruisani objekti moraju biti urađeni "sa reminiscencijom na industrijske objekte prve polovine XX veka", ostavljali su prostor da potencijalni privatni investitori sprovedu svoje "kreativne" zamisli na štetu prostorne celine. Iz ovih razloga, a i kao logičan proces, DaNS je insistirao i insistira na sprovođenju javnog arhitektonsko – urbanističkog konkursa koji bi dao jedinstvenu prostornu viziju. Istina, u donesenom planu unete su pozitivne stavke, poput odredbe da se "totalno rekonstruisani objekti moraju ponovo sagraditi po originalnom izgledu i uz uslove Zavoda za zaštitu spomenika". Ovo jesu dobri pomaci koji daju određeni okvir, na kojem će DaNS maksimalno insistirati u budućem periodu. Veliki izazov u rekreiranju ovog prostora biće estetsko i funkcionalno tretiranje ovih objekata. Mišljenja smo, iako protivno našem stručnom zvanju, da ovaj kompleks ne sme postati totalno dizajnirani i "ušminkani" prostor. Veliki izazov biće, zapravo, pametan odnos profesionalnog arhitektonskog angažmana i DIY (do it yourself) pristupa, koji treba da ostane dominantan. U tom smislu, profesionalnim angažmanom treba rešiti konstrukciju, funkcionalno zoniranje, energetsku efikasnost i infrastrukturu postojećih objekata, a zatim to ostaviti kao podlogu na kojoj bi korisnici prostora funkcionalno – estetski prirodno i spontano delovali i samim tim uneli autentičnost u objekte, koju oni sami po sebi nemaju. Kao mogući predlog, može biti uspostavljanje stalnog arhitektonsko – građevinskog servisa koji bi asistirao korisnicima. Pitanja vezana za nove objekte zahtevaju drugačiji odgovor. Još jednom, naš stav je da se oni moraju dobiti konkursom, a ne privatnom nagodbom investitora i arhitektonskih biroa. Potrebno je jasno estetski odvojiti novoprojektovane od postojećih objekata. Veštačke replike industrijskih objekata i slične stvari ne bi smele da budu princip za dizajn novih objekata. Posebno će biti izazovno rešiti deo kompleksa levo od glavnog prolaza (klub Quarter, M.F.A.M.) koji se mora integralno rešiti i koji se prema usvojenom planu može u potpunosti srušiti. Imperativ treba da bude očuvanje centralne hale sa šed krovovima, koja u najvećoj meri sa objektima sa desne strane prolaza formira najprepoznatljiviju sliku kompleksa. Ostaje, potpuno nejasno na koji način se tretiraju otvoreni javni prostori između objekata. U planu stoji jedino odredba o "popločanju granitnim kockama" i opšta mesta o zelenilu. Međutim, upravo ovaj prostor bi trebao da predstavlja "srce" javnih dešavanja. Tretirajući ih samo kao prostore između objekata, koje treba popločati, smanjićemo potencijal njegovog korišćenja, a samim tim i potencijal "javnog života" kompleksa. Kroz sva ova zapažanja prožima se potencijalno najveći izazov za razvoj kompleksa – uticaj privatnog kapitala na fizičku i programsku transformaciju kompleksa. Ne unapred negativno, ali i sa iskustvom koje imamo, kao struka moramo postaviti jasne granice ovog uticaja. Nejasnoće o procentima učešća privatnog

kapitala u privatno-javnom partnerstvu ostavljaju otvoreno pitanje i o tome ko će da "vodi glavnu reč" u ovom procesu. Smatramo da, bez obzira na ovaj procenat, javni interes i najviši standardi struke moraju da dominiraju procesom.

KINESKA ČETVRT

Teza o "ruševnim objektima" koje pretvaramo u mesto kreativnosti jeste jedna prilično maliciozna teza koja možda ima za cilj da potpuno negira već uspostavljene vrednosti ove lokacije. Ta vrednost se oslikava u prepoznatljivosti ovog prostora kao autentičnog mesta simbioze manufakturne proizvodnje, kreativnosti, društvenog aktivizma i zabave. Ovo je razlog zbog kojeg je ovaj prostor izabran za razvijanje "Youth creative polisa", inače je bilo vrlo lako izabrati druge "ruševne objekte" u gradu, kao i niz praznih lokacija koje bi možda u ekonomskom smislu bile i isplativije. Dakle, identitet lokacije razvili su spontani socijalni odnosi dosadašnjih korisnika ovog prostora kroz duži niz godina. Oni su ti koji su transformisali skladišne hale fabrike "Petar Drapšin" u Kinesku četvrt. Samim tim potpuno je logično da oni moraju predstavljati bazu razvoja ovog prostora. Jedino na ovakav način možemo razviti autentičnu priču i izbeći kreiranje generičkog i džentrifikovanog prostora koji, a što je već više puta dokazano, ne bi imao nikakvu vrednost i budućnost. Kako smo kao društvo, nažalost, na repu društvenih procesa razvijenog sveta, tako i mi sa možda višedecenijskim zaostatkom ulazimo u proces transformacije nasleđa propale industrije u kulturne sadržaje. Ono što potpuno fascinira u takvoj situaciji, jeste nesposobnost našeg društva da iskoristi iskustva drugih sredina i na pametan način zaobiđe sve negativne pojave. Samim tim i pojam "kreativne industrije" kao polazna osnova "Youth creative polisa", je već skoro prevaziđena formulacija. Ako imamo u vidu da je kreativna industrija bila tema u svetu u godinama oko 2000-te, a da recimo u kreativne industrije spada i IT industrija, koja već sad postaje generalno dominantna industrija (sa tendencijom da postane i jedina industrija), u razvijenim zemljama davno se počeo preispitivati ovaj pojam. Slep se držati spiska delatnosti koji se podrazumevaju u "kreativnu industriju" vrlo je kratkovid i loš pristup. Dakle, pažljivo umetanje novih sadržaja na postojeću bazu koji bi kreirali autentični diverzitet sadržaja, delatnosti i korisnika koji će prirodno stvoriti mrežu specifičnih međusobnih socijalnih i kreativnih odnosa, po našem uverenju može da predstavlja najkvaliteniji rezultat ovog procesa. Ovakva KČ mogla bi postati platforma na kojoj će se u budućnosti generisati novi kulturni poredak Grada. Ovo dovodi do jedne od glavnih teza, a to je da KČ treba da bude prostor produkcije, a ne prezentacije. Upravo proces proizvodnje, bila ona kulturna, društvena ili manufakturna, jeste najbolja vrsta prezentacije. Ako ćemo da gledamo i u svetlu manifestacije Evropske prestonice kulture ovakav proizvod bi bio istinski autentičan i interesantan nekome van naše države. Pogotovo što u većini država Evrope sličnih generički izvedenih transformacija industrijskog nasleđa ima u već značajnom broju.

YOUTH CREATIVE POLIS

Ukoliko budemo imali volje, snage i znanja da sprovedemo prethodne procese, "Youth creative polis" predstavljaće samo ime. Po mom skromnom znanju, marketinški je ovo prilično neubedljivo i generičko ime. Brend će već biti kreiran, i to najautentičniji mogući koji ovog trenutka mi možemo da proizvedemo, a kako ćemo ga nasloviti pitanje je od sekundarne važnosti.

Slobodan Jović

Slobodan Jović, arhitekta, Predsednik Društva arhitekata Novog Sada i asistent na Departmanu za arhitekturu i urbanizam, Fakulteta tehničkih nauka.

SLUČAJ ASOCIJACIJA NEZAVISNA KULTURNA SCENA SRBIJE

ZAŠTO UDRUŽIVANJE?

6. redovna skupština Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS), Smederevo, 28–30. 10. 2016.

Ako se osvrnemo na realizovane kulturne događaje u Srbiji poslednje decenije – lokalne i međunarodne festivale, izložbe, digitalne medije, pozorišne predstave, koncerte, javne debate, književna izdanja, intervencije u javnom prostoru, rad sa publikom... dolazimo do činjenice koja se od strane zvanične kulturne politike konstantno zataškava: ubedljivo najvitalniji i najprogresivniji segment savremenog kulturnog stvaralaštva inicirale su organizacije i pojedinci koji funkcionišu izvan državnih institucija. Na osnovu inicijative ovog dela kulturne scene godinama se održavaju neki od najkvalitetnijih domaćih i stranih filmskih, pozorišnih ili muzičkih festivala (Festival autorskog filma, Beldoks, Slobodna zona, Kondenz, Ring Ring, Vreva, Novo doba, BUNT...). Samo u Beogradu gotovo svakodnevne programe realizuju čak četiri kulturna centra (CZKD, REX, KC Grad, Magacin), u Novom Sadu je to CK13. Najaktuelnija savremena vizuelna produkcija javnosti se predstavlja u prostorima od kojih većina, na volšebne načine, opstaje bar pet a neki i mnogo više godina (Remont, Art klinika/Šok zadruga, U10, Ulična galerija...). Upravo iz ovog sektora potiču inicijative za animaciju kulturnih radnika-gubitnika u tranziciji i jačanju nacionalno-desničarske zvanične politike, stručnjaka u polju kulture u širem smislu, razočaranih ljudi srednje generacije koji se zgražavaju nad tekućom kulturnom politikom, ali to rade pasivno, ali i mladih ljudi koji ne mogu da prihvate zvanično plasirane vrednosti, ne snalaze se u društveno nametnutom diktatu opštosti, gde pojedinac, kao drugačiji, ne postoji. Pokreću se novi formati rada sa publikom, gde građanin postaje direktan akter umetničkog stvaralaštva kroz diskusiju ili proizvodnju umetničkog dela, različite radionice, edukativne kurseve...

Otkrivanjem, mapiranjem i skvotovanjem zapuštenih prostora postavljaju se pitanja upotrebe i zloupotrebe javnih prostora. Mnoge organizacije se u svom radu oslanjaju na saradnju i rad sa najužom lokalnom zajednicom i zainteresovanima, podstičući razvoj kritičkog mišljenja.

Iako je van Beograda znatno teža situacija, prilagođenost savremenom trenutku, vitalnost i značaj programa organizovanog od nevladinog sektora širom Srbije, jasno ukazuju da se struktura delovanja u kulturi znatno promenila u poslednjih 20 godina, a mnoge organizacije dokazale su svoj entuzijazam radeći u nestabilnim uslovima zavidni niz godina, pa i decenija.

Termin "nezavisna kulturna scena" označava samoorganizovanje grupa pojedinaca okupljenih oko nekog zajedničkog interesa u oblasti kulture. To odavno više nije fenomen, već paralelni društveni tok nastao iz realnih potreba tekućeg kulturnog stvaralaštva, koje institucije više nisu u stanju da isprate (uz nekolicinu izuzetaka), jer su pod direktnim partijskim uticajima, nekompetentne za podršku savremenom stvaralaštvu i novim idejama, kompromitovane velikim brojem zaposlenih bez jasnih radnih obaveza i odgovornosti, recidiv arhaičnog sistema koji nije u stanju da reaguje na aktuelne potrebe kako stvaralaca, umetnika, tako i građana.

Doprinos nezavisne kulturne scene u razvoju, promovisanju kulture, očuvanju i stvaranju sistema vrednosti je od velikog društvenog značaja ali i dalje marginalizovan od strane zvanične kulturne politike a samim tim i šire javnosti. Vođeni željom da valorizuju postojeće aktivnosti i značaj novih načina rada prevashodno u domenu savremene kulture, da se izbore za zakonom regulisanu poziciju ravnopravnog aktera u kulturnom polju, kao i da

se suprotstave tendencijama urušavanja vrednosnog sistema, promociji vulgarnosti, površnosti i nekompetentnosti u širim društvenim okvirima ili mahinacijama u javnom finansiranju kulture, nakon dužeg perioda priprema, maja 2011. godine 28 organizacija, inicijativa i pojedinaca osnovalo je Asocijaciju Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS) <http://nezavisnakultura.net>. Osnivački akt potpisali su članovi iz 10 gradova Srbije (Beograd, Kragujevac, Kruševac, Niš, Vranje, Pirot, Zaječar, Šabac, Zrenjanin, Novi Sad).

U narednom periodu Skupštine su se održavale u Zaječaru, Požegi, Vršcu, Beogradu, Novom Sadu, Smederevu što je ujedno omogućavalo članicama da bolje upoznaju potencijale i situaciju u lokalnim sredinama.

Tokom proteklih godina članstvo se uvećavalo i smanjivalo. Najveći broj članica (90) bio je između 2013. i 2014. godine, da bi danas brojao 75 aktivnih organizacija iz 14 gradova Srbije. Opadanje broja aktivnih članica je posledica tehničke primene člana Statuta po čemu se organizacije koje nisu aktivne u radu Asocijacije više od tri godine brišu iz članstva a prouzrokovano je različitim razlozima, od kojih su neki vrlo simptomatični. Generalno posmatrano, konstantno se povećava broj i poverenje članica prvenstveno iz Beograda i Novog Sada, ali, sa druge strane, evidentno je da u manjim sredinama organizacije koje se bave kulturom prestaju sa aktivnostima. Najočigledniji primer su organizacije iz jugoistočne i istočne Srbije gde je evidentirano da je više od 5 organizacija članica prestalo sa radom. Glavni uzroci su ti da je većina bila manjeg kapaciteta, bez uslova da opstane uz pomoć većih međunarodnih fondova, ali, prvenstveno, nedostatak podrške lokalne samouprave.

▶ Oscilacija broja članstva svakako ne utiče na reprezentativnost NKSS, kao ni na njen razvoj i uticaj. Različitim aktivnostima u kontekstu jačanja kapaciteta i podrške programima članica, javnim akcijama, kampanjama, saopštenjima, tokom relativno kratkog postojanja od šest godina, Asocijacija je među članicama, ali i u velikom delu javnosti, prepoznata kao aktivni borac za bolji status ne samo aktera nezavisne kulturne scene, već i savremene kulture u širem kontekstu, kao relevantan društveni činilac koji na različite načine utiče na promenu kulturne politike "odozdo", iz baze.

Ako je na samim počecima postojala bojazan da će Asocijacija, kao još jedno udruženje građana u Srbiji, biti potencijalni konkurent sopstvenim članicama u konkursima za međunarodnu finansijsku podršku, veoma brzo je ta dilema razrešena. Izgrađen je jasan profil koji programsku aktivnost orijentiše ka zaštiti članica mreže, razvoju pojedinačnih i zajedničkih kapaciteta članica, borbi za profesionalno dostojanstvo. Tokom godina preispitivanja zajedničkih i pojedinačnih snaga, slabosti i znanja, stvoreni su uslovi za izgradnju vrlo deficitarnih karakteristika u današnjem društvu Srbije.

Asocijacija je uspela da kontinuirano u rad uključuje nove generacije, uz konstantnu podršku starijih, iskusnijih koji su započeli i održavaju ideju o značaju zajedničkog delovanja. Unapređen je timski rad tokom kojeg svako zainteresovan pronalazi mesto pojedinca u odnosu na lična znanja i mogućnosti. Uspostavljena je ravnoteža, međusobna tolerancija i uvažavanje drugačijeg mišljenja. Delovanje je decentralizovano u skladu sa teritorijalnom pripadnošću članica. Kroz različite radne grupe vodi se konstantna diskusija o problemima, potencijalnim rešenjima, aktivno se javno reaguje u ime interesa članica i širih društvenih problema. E-mail grupa je jedan od prostora gde se neguje kolegijalnost, međusobna pomoć, razmena tehnike i iskustava u pronalaženju rešenja za pojedinačna, specifična pitanja. Programske aktivnosti često uključuju druge aktere, nečlanice. Promovišu se i podržavaju novi, originalni formati komunikacije sa lokalnom zajednicom koji se baziraju na uključivanju što većeg broja građana. Kampanjama, akcijama, press konferencijama u polju ekcesnih slučajeva narušavanja pravnog i društvenog sistema, profesionalizma, pa i morala, utiče se na stvaranje ambijenta za delovanje i stvaranje kulturne politike iz baze. Kroz sve te aktivnosti, kritikovanjem postojećeg stanja, ukazivanjem na neregularnosti, širi se svest da je državna administracija servis građana i da je ovo naša, a ne "njihova" Država.

Na samom početku delovanja (2011–2013) organizovano je više edukativnih

kurseva za razvoj kapaciteta članica-organizacija na teme poput menadžmenta organizacija, interkulturalne saradnje, pisanja predloga projekata, komunikacije sa javnošću, a specifičnost ovih radionica je da su vođene od strane najiskusnijih članica u toj oblasti.

U istom periodu, zahvaljući grantu dobijenom od Fondacije za otvoreno društvo, raspisivani su interni konkursi za podršku manjim projektima. Zanimljivo je napomenuti da je poslednji raspisan konkurs baziran na participativnom odlučivanju, odnosno sve članice koje su konkurisale istovremeno su i ocenjivale projekte koji će biti podržani.

Sve vreme javnim saopštenjima reaguje se i na ekstremne slučajeve bilo da se tiču ugroženosti samih članica ili su u pitanju širi kulturni i društveni problemi (napadi na CK13, nezakonska smena direktorke KC Požega i sl), ali se pokreću i konkretne akcije i kampanje. Tehnički je podržan protest "Stop uništavanju kulture" iz 2013. godine a članice su, prateći satnicu beo-

KULTURA U PROTESTU

gradskog protesta, tokom Skupštine koja se održavala u Vršcu, izvele akciju u najužem gradskom jezgru. Krajem iste godine u više gradova u Srbiji realizovana je i kampanja "Kultura u protestu". Kampanja je podrazumevala različite programske aktivnosti koje su za cilj imale skretanje pažnje na stanje u širem kulturnom kontekstu ali i preispitivanje pozicije i uloge nezavisnih umetnika i radnika u kulturi i umetnosti.

Kao dobra prilika za javnu reakciju prepoznata je pedesetogodišnjica otvaranja Muzeja savremene umetnosti u Beogradu, oličenja društvene nebrige o kulturi, bahatosti vlasti, pa i korupcije. Tim članova je u diskreciji pripremao događaj pod sloganom "Odbrojavanje do otvaranja" inspirisanim postavljanjem sata na fasadu MSUB koji je upravo odbrojavanjem najavljavao da će, baš na dan jubileja, Muzej biti otvoren. Neposredno pred događaj, 20. oktobra 2015. godine u 18 časova, pozvani su građani da dođu na Ušće i iskažu svoj protest i da ne dozvole da muzej postane

spomenik građanskoj nezainteresovanosti, kalkulisanju i strahu. Mnogobrojne prisutne je sačekao kordon policije koji je štitio Muzej od građana.

Ova akcija je izazvala veliku medijsku pažnju i ukazala na značaj dobro osmišljenih javnih protesta. U narednom periodu češće su korišćeni formati konferencije za štampu u Medija centru i kampanje bazirane na atraktivnim programskim sadržajima. Jedna od medijski zapaženih kampanja je i "Sačuvajmo Magacin" kojom je demonstriran otpor vladajućoj kulturnoj politici, muljanju, zataškavanju i odlaganju razrešenja očiglednih problema i manipulaciji javnim prostorima kao javnim dobrom i još jednom je naglašeno nipodištavanje značaja nezavisnog kulturnog stvaralaštva.

Pred kraj 2014. godine, povodom konkretnog zahteva za iseljenje, organizacije koje su koristile Magacin pozvale su Asocijaciju u pomoć. Tada je u prostor useljena kancelarija NKSS i započeta je intenzivna borba za opstanak ovog jedinstvenog kulturnog centra u kome danas, nakon 10 godina od nerešenog pitanja statusa, na osnovu principa "otvorenog kalendara" radi oko 60 organizacija realizujući gotovo 1000 aktivnosti godišnje. "Slučaj Magacin" je ujedno i simbol borbe za autonomne fizičke i mentalne prostore, jednog od najvažnijih problema sa kojim se članice NKSS suočavaju. Proteklih godina, oko ovog, ali i drugih slučajeva potencijalnog i realnog korišćenja javnih prostora za potrebe kulture pokrenuto je više zagovaračkih akcija. Iako je pritisak na donosio odluku konstantan, oni i dalje izbegavaju ili odlažu rešenje.

Kako je jedan od razloga osnivanja Asocijacije bio i pozicioniranje nezavisne kulturne scene kao zagovarača promena uslova rada, statusa i priznanja pozicije ravnopravnog aktera u kulturnoj politici, aktivnosti na polju zagovaranja traju od samog osnivanja, pa i nešto pre. Krajem decembra 2010. godine predstavnici inicijative za osnivanje mreže održali su razgovor sa tadašnjim Ministrom za kulturu, Nebojšom Bradićem. Rezultat ovih pregovora je da je tokom inicijalnog sastanka zainteresovanih članica, u Zrenjaninu 16. januara 2011. godine zvanično potpisan "Protokol o saradnji". Ovaj dokument podrazumevao je formiranje zajedničkog radnog tela koji će se baviti implementacijom dogovorenih stavki. A dogovorne stavke su, između ostalog, predviđale: učešće predstavnika nezavisne kulture u radnim telima i komisijama; inicijativu Ministarstva da organi lokalnih samouprava preimenuju namenu nekih od poslovnih prostora kojima raspolazu (za koje više od 3 godine ne postoji tržišni interes), u svrhu korišćenja za delatnost nezavisnih kulturnih organizacija i inicijativa; inici-

Osnivačka skupština NKSS, Kulturni centar REX, Beograd, 22. 5. 2011.

jativu da Ministarstvo logistički potpomogne intenziviranje medijskog izveštavanja o programima nezavisne kulturne scene Srbije; razmatranje mogućnosti raspisivanja posebnog konkursa za projekte nezavisnih kulturnih organizacija i inicijativa; mogućnosti ustanovljenja konkursa za višegodišnje finansiranje namenjeno pokrivanju režijskih troškova organizacija, uključivanju novih saradnika i volontera u rad organizacija i jačanju kapaciteta aktera nezavisnih kulturnih organizacija i inicijativa.

Radna grupa je formirana i održano je nekoliko sastanaka bez značajnijih rezultata, osim privremenog uključivanja predstavnika nezavisnog sektora u rad komisija. Ministri su se menjali, sa svakim novim se razgovaralo, oni su se smeškali i deklarativno sve podržavali i tako sve do 23. oktobra 2013. godine kada je tadašnji ministar Ivan Tasovac jednostrano raskinuo Protokol. Koliko god bio besmislen, ovaj potez Ministra je zapravo skrenuo pažnju šire javnosti na probleme nezavisne kulture. Drugi apsurd je da se pred sam kraj mandata Ivana Tasovca, najučinkovitije radilo na saradnji nezavisnog sektora i Ministarstva, pa su usvojene gotovo sve primedbe NKSS na uslove Konkursa za savremeno stvaralaštvo. No, situacija se opet promenila. Imenovan je novi Ministar, Vladan Vukosavljević, sa kojim je bilo gotovo nemoguće saradivati i za vreme njegove prethodne funkcije Sekretara za kulturu Grada Beograda.

Upravo tokom mandata gospodina Vukosavljevića kao Sekretara za kulturu, pravnik po struci, intenzivirali su se problemi sa procedurama i rezultatima lokalnog javnog konkursa za podršku kulturnom stvaralaštvu. Borba i dalje traje a u međuvremenu se formirao i tim NKSS koji je sve profesionalniji u analizi i skretanju pažnje javnosti na pravne i proceduralne prekršaje, zloupotrebe, neregularna nagrađivanja političkih poslušnika, njihovih prijatelja i rodbine.

Jedini приметni pomak u uticaju na lokalne kulturne politike desio se u Novom Sadu. Asocijacija je podržala i uključila se u rad Inicijative koju je sredinom 2016. godine pokrenulo nekoliko organizacija i pojedinaca iz Novog Sada, nezadovoljnih sveukupnim lošim uslovima rada, a inicirana nedostatkom prostora za rad i stvaranje organizacija iz oblasti kulture, ali i strukovnih udruženja koje je država osnovala a koja sada imaju status udruženja građana. Organizovana je serija sastanaka koja je uključivala i donosiocima odluka sa ciljem donošenja zajedničke strategije i taktike rešavanja problema u kome se nezavisna kulturna scena nalazi više od decenije. Rezultat ovih sastanaka je definisanje problema u šest osnovnih tačaka, a zatim je usledila konferencija za štampu na kojoj je donosiocima odluka i široj javnosti predstavljena lista kratkoročnih i dugoročnih zahteva i predloga. Nakon ovih aktivnosti, predstavnici nezavisne scene uvršteni su u radna tela za izradu

strategije razvoja kulture i akcionog plana grada Novog Sada.

Iako je započeto rešavanje nekih problema, većina definisanih još u "Protokolu" je još uvek aktuelna. Jedan od tih problema je i zatvorenost javnih medija za programe vaninstitucionalnih aktera. Februara 2013. godine promovisan je prvi broj magazina za nezavisnu kulturu MANEK. Profil prva tri broja bio je prevashodno informativni i promotivni, dok su poslednja dva formatirana kao časopis sa posebnim temama iz oblasti kulturne politike. Tako je Asocijacija tokom prethodne godine uspeła da unapredi postojeće i razvije nove, alternativne kanale medijskog delovanja kako bi ideje i vrednosti za koje se zalaže kontinuirano bile promovisane u javnom domenu. Časopis Manek je postao jedan od nezaobilaznih magazina koji tematizuju pitanja od značaja za kulturnu scenu ali i pitanja od šireg društvenog značaja, a od 10. marta ove godine na novom i sve popularnijem internet radiju www.radioaparatus.com, započela je sa emitovanjem emisija "Sceniranje – skeniranje scene". "Sceniranje" se emituje jednom nedeljno, petkom, a promoviše teme, dešavanja, ljude i prostore nezavisne kulturne scene, aktuelna pitanja savremene umetnosti i kulture, scenu koja se danas razvija van institucija i koju prećutkuju zvanični mediji. U realizaciju i pripremu svih medijskih programa uključeni su predstavnici više organizacija koji aktivno učestvuju u kreiranju medijskih nastupa i formiraju medijsku redakciju NKSS ostvarujući kontinuirani kanal komunikacije sa javnošću.

Pored izgrađenog javnog profila mreže, članice Asocijacije se i dalje kontinuirano preispituju o smislu udruživanja, svrsi, rezultatima, statusu i značenju "nezavisnosti". U decembru 2016. godine započelo se sa preslišavanjem. Pokrenuto je "Sređivanje dvorišta" <https://sredjivanjedvorista.wordpress.com>, dijaloška platforma Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS) o pitanjima koja su važna za delovanje organizacija i inicijativa civilnog društva u kulturi, a usmerena su na preispitivanje i artikulaciju njihove zajedničke pozicije u odnosu na javne politike, kao i aktivnije delovanje šireg opsega. Ove godine, turnejom uz pomoć Umetnobila (<http://umetnobil.rs>) dijalog se proširio širom Srbije.

Nije sigurno da će se odgovori na pitanja koje proističu iz preispitivanja ikada pronaći, ali, radi se na tome.

Darka Radosavljević Vasiljević

Darka Radosavljević Vasiljević je istoričarka umetnosti, osnivačica i direktorka nezavisne umetničke asocijacije REMONT, Beograd, jedna od osnivača Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije (NKSS).

Odbrojanje do otvaranja, Akcija Asocijacije NKSS i građana povodom 50. rođendana Muzeja savremene umetnosti Beograd, 20. 10. 2015.

ОСВРТ НА РАД ИНИЦИЈАТИВЕ НЕЗАВИСНЕ КУЛТУРНЕ СЦЕНЕ НОВОГ САДА

МЕХАНИЗАМ НАМЕРЕ

Иницијатива независне културне сцене Новог Сада је неформална група која окупља заинтересована удружења и појединце око заједничког деловања на побољшању услова рада и омогућавања опстанка независних културних актера на овдашњој културној сцени. Иницијатива је активна од јуна 2016. године, и на редовним отвореним састанцима чланови Иницијативе покушавају да одреде и преломе актуелности у културном пољу, кроз једну динамичку форму промишљања сопствене позиције и контекста у којем делују.

Први састанак је заправо био реакција на резултате градског конкурса у области савременог стваралаштва за 2016, на којем већина удружења са независне сцене нису добила средства за своје пројектне идеје. Исти случај је био и 2015, па се независна сцена нашла у једној угроженој позицији, а незадовољство спрам минималних, или никаквих услова рада је окупила људе да делују.

Постављено је питање на који начин кренути, односно како се изразити поводом затечене ситуације.

На првом састанку, удружења са независне културне сцене заједно су идентификовала основне узроке проблема у раду на независној сцени и формулисала листу приоритетних захтева. Уочено је шест проблемских категорија. Иницијатива се од тада, дакле од почетка, бави недостатком простора за рад и деловање актера са независне сцене и тешкоћама око закупа пословних простора за удружења. Ту су и сложене околности у којима се налазе нека репрезентативна и струковна удружења. Препознаје се потреба за уређивањем конкурсне политике и за транспарентним радом конкурсних комисија, а резултати градских конкурса неповољни су за независну сцену. Затим, као фактори који отежавају деловање удружења, наводе се и нетранспарентност рада Градске управе за културу (ГУК), непостојање инфраструктурног фонда који треба да покрије инфраструктурне трошкове организација и непостојање конкурсне линије за подршку међународним фондovima. Решавање ових проблема чини приоритетну агенду Иницијативе, иако се листа ту не завршава. Она је отворена за разраде.

То је била платформа у негативном, мотив за даље деловање који остаје да важи и сада, јер решења набројаних проблема далеко су од извесног. А такође, по карактеру су нестална, на нестабилном терену дневних политика. Ту се захтева непрестана активност и чланова Иницијативе, јер и кад се норме и регулативе успоставе, гарант њиховог спровођења појављује се као следећи изазов.

Са друге стране, афирмативни моменат новосадске Иницијативе, окупљање и самоудруживање независних уметника и удружења поводом тражења решења успостављањем ове групе је омогућено. Важан, ако не и пресудан чинилац у раду саме Иницијативе је модел деловања и организовања. Иницијатива је отворена за све заинтересоване актере у културном пољу, појединце и удружења који је препознају као релевантну. Све одлуке се пропитују и аргументују, нема хијерархијских структура унутар Иницијативе, а посебно битан аспект рада јесте јавност и транспарентност. Како на састанцима Иницијативе, тако и у свим њеним активностима.

Можемо нагласити и да Иницијатива не потпада под масовност и укупан збир организација и појединаца који су препознали принципе деловања и проблематику рада на независној културној сцени, већ и пре тога, то је отворено место које окупљају начела рада ове групе.

Међу различитим моделима борбе за боље позиције и услове рада, Иницијатива је кренула са преговорима. То ни у ком случају није борба за превласт у културном пољу, нити за учествовањем у системским политикама. Иницијатива се бави условима за рад, док организације окуплене око ње делују првенствено у домену уметничке продукције.

У решавање наведених проблема кренуло се процедурално. Ишчитавали су се закони, уредбе, тражили су се начини ослобађања одређеног простора за разговор. Независна удружења испоставила су своје услове, како преговора и нивоа сарадње са институцијама система, тако и услове који би им омогући даљи рад у самој културној и уметничкој продукцији. Тражио се састанак са надлежнима из ГУК-а. Представници Иницијативе су иступили са својим захтевима. У новом обрту, јавна управа је прихватила дијалог. Једна термилошка разлика осликава и однос и наспрамност ових двају страна. Док се у ГУК-у помиње сарадња, Иницијатива се држи термина преговори.

Како било, једногодишњи рад Иницијативе независне културне сцене Новог Сада на моменат се изместио у финесе стратегија културних политика. Наиме, чланови Иницијативе учествују, између осталог, и у раду на изради докумената који одређују културну политику Града. Један маратонски посао, док лебди питање, и чији посао. И када би ишли трагом вести, онда би у свему томе морали тражити новост.

Започело се са одржавањем јавних расправа поводом начрта за усвајање Акционог плана за спровођење Стратегије културног развоја Града Новог Сада, за период 2016–2026. У најави је јавни Форум за културу, као једна нова дебатна институција у структурама на нивоу Града. Делегати Иницијативе независне културне сцене Новог Сада учествовали су у раду две комисије за доделу буџетских средстава у области културе за 2017. Нови Сад је Европска престоница културе 2021, где у начелу, важно место заузима управо и независна сцена. Задржавајући се на приказу тога, на тренутак бисмо могли констатовати да је постигнута узајамна сарадња, те да су представници независне сцене уважени као равноправни актери у креирању културних политика у граду.

Али, ако сагледамо ситуацију од пре само годину дана, на градском конкурсу за доделу средстава било је нимало динара за већину удружења са независне сцене, као и за нека струковна и репрезентативна удружења. Комуникација између независне сцене и надлежних у ГУК-у готово да није постојала, а преговори који би резултирали бољим условима за рад и опстанак удружења нису били ни на помолу. Новост се открива у овом помаку, ка преговорима и сарадњи, као и у томе шта би тај помак могао да значи.

Иницијатива независне културне сцене сада активно учествује у процесима изградње културних политика града, у шта су се њени чланови упустили са одлуком да раде на ономе што их се и директно тиче. Али та одлука се непрестано пропитује, што је важан моменат за одређење деловања саме Иницијативе. Међутим, ни то нису једини поводи у раду Иницијативе.

Рад Иницијативе је рад на конкретном. У праксама деловања ове групе превасходно се настојало изнаћи решења наспрам живог зида који је постављен на периферијама тржишне економије, на којем се умногоме читава садашњица, свакодневица и стварност културне продукције. Отвориле су се нове перспективе и значења, а затим и наговестила једна позиција, коју је Иницијатива заузела на културној мапи града.

Прва јавна расправа везана за Нацрт текста Акционог плана за спровођење Стратегије културног развоја Града Новог Сада за период од 2016. до 2026. године, Скупштина Новог Сада, 8. 5. 2017.

Будући рад Иницијативе одређују и искуства и утисци, који су се сабрали у првој години рада. И то превасходно учешћем делегата независне културне сцене у радној групи за израду Акционог плана који операционализује Стратегију културног развоја града, за период 2017–18. године. То је процес који ће између осталог, резултирати управо и сазивањем Форума за културу, као места на којем би сви културни актери могли да актуелизују своје идеје у вези са културним политикама града.

Слободније, рекли бисмо да се у овом случају на терену културне политике у локалу успоставља својеврсни протуболик јавно-цивилног партнерства. Норматив би била та нова институција Форума и прича о томе тек предстоји. Сам Форум донекле заокружује прву годину рада Иницијативе. То ће бити место за разговор свих заинтересованих културних чинилаца у граду. Али опет, Форум неће бити законски обавезујући, и у том смислу, ко год се буде позивао на одлуке донесене на Форуму, још увек ће се позивати и на политичку вољу у градској управи. Даљи фокус Иницијативе сигурно ће бити и пропитивање важења овог Форума као институције, а онда и договора и закључака који се на њему буду доносили.

Затим је ту искуство у раду комисија за доделу буџетских средстава за 2017. годину. У спровођењу поступка јавног конкурса за избор пројеката у култури из области савременог стваралаштва, на једној од три конкурсне линије, Иницијатива је имала свог делегата. Ту се настојало установити добре праксе

и нове критеријуме и методе у раду комисија, који би обезбедили транспарентност у расподели јавног новца и резултате конкурса засноване на мерилима установљеним правилником.

Конкурсна комисија у којем је Иницијатива имала свог представника је управо спремна да јавно образложи резултате свог рада. Вођен је записник, установљен је принцип бодовања пројеката и на тај начин су распоређена средства. Како се радило у друге две комисије, остаје да се утврди на јавној расправи, на коју Иницијатива позива тим поводом (у тренутку писања овог текста).

Надаље, Иницијатива инсистира на увођењу аутономности у раду комисија, објективним проценама предложених пројеката успостављањем модела бодовних критеријума, на транспарентности конкурсног поступка, и на веће учешће културних актера и потенцијалних корисника у расподели буџетских средстава, као и на јавном увиду у раду комисија и образлагању резултата конкурса.

Унутар преговора са ГУК-ом, постигнуто је и отварање нове конкурсне линије за доделу инфраструктурних трошкова удружењима, до 45% на годишњем нивоу. И то би био директан резултат рада Иницијативе. Тумачећи Закон о култури, чланови Иницијативе су на састанцима са надлежнима у ГУК-у видели простор за могућност да локална самоуправа обезбеди одређена средства за ову намену. Чланови Иницијативе су управо ти који имају непосредан увид у пробле-

Састанак Иницијативе независне културне сцене Новог Сада у ЦК13, 15. 5. 2017.

Прва конференција за новинаре Иницијативе независне културне сцене Новог Сада о проблему јавних и радних простора удружења грађана, 12. 6. 2016, Медија центар Војводине, Нови Сад

ме са којима се суочавају, па су утолико и позванији да предложe решeње. Јавна управа је омеђена законима, али тумачење закона јесте место где и Иницијатива наступа са предлогом. Даљи корак би био и доношење подзаконских аката, где локална самоуправа, у овом случају ГУК, може да установи нове праксе које би донекле одговориле на почетне агенде Иницијативе и донеле нека од решeња.

Како и на који начин је омогућена ова комуникација културних актера, која би се успоставила и на предстојећем Форуму за културу, и да ли је то последица номинације Новог Сада за ЕПК 2021, или је једноставно иступање Иницијативе био довољан разлог да се тако нешто деси, и како тумачити политичку вољу надлежних да уопште уђу у преговоре и сарадњу, остаје питање и за све будуће и сличне покушаје.

Кад говоримо о Иницијативи, реч је и о принципима на којима би се осветлила једна друштвена перспектива. Улога вансистемске позиције цивилног друштва и самоорганизованих грађана у обликовању и реализацији системских питања и проблема. И политике, као и економских односа.

На састанцима Иницијативе може се чути и да је основни приступ проблему и одређење самог актера независне сцене, као заинтересоване стране. Нови модус операнди, где се догађа субјективација саме Иницијативе. Ситуација је утолико сложенија, уколико и позиције актера који је чине, јесу сложеније. Овде немамо једнозначне одговоре. Шта је то 'независно', како и зашто се ствара притисак на институције, где се улази у преговоре, када и са ким, где се излази из преговора, теме су којих се дотиче Иницијатива. То је подтекст који се испољава у праксама независне културне сцене.

Следе питања, која ће уједно бити и искушења за начелне поставке Иницијативе и њену принципјелну доследност. Наиме, докле се може, и зашто да се мора. То је питање самоодређења Иницијативе и константно је отворено, јер је то управо и условљава.

Даља субјективација и свих других актера у култури, заједно са Градском управом за културу и институцијама, имала би за последицу деловање и интервенције у пољу самих културних политика. Препознавања једне линије, у домену независне сцене, омогућује и другим актерима да иступе са својим

интересовањима. Ово није нужно поље сарадње, ово је поље преговора, поље политичког, где би сама субјективизација била један динамичан модел деловања.

Посредно, Иницијатива омогућава удруживање у таквим оквирима. У првој години активности, успостављена је ситуација из које је могуће непосредно интервенисати, поводом општих мерила која се тичу рада на независној културној сцени. Сходно томе, и на другим кодовима културних и политичких самоорганизовања.

Иако у раду Иницијативе сада већ постоје видљиве тачке на којима се успело ући у оквире културних политика институција, учесници овог процеса наглашавају да то нити је гарант неке боље будућности за независне уметнике, нити отклања неизвесности. Константа присутности и аргументација за сваку појединачну ситуацију се подразумева, како у релацијама спрам других актера у културном пољу, тако и ван њих, у позицији коју Иницијатива заузима у сваком следећем случају или поставци. А то јесу опет ванинституционални услови, зато што Иницијатива остаје ванинституционална група. Она остаје на том прагу дистанце, према држави, према Градској управи за културу.

Јавља се утисак да уласком у ове преговоре и сарадњу, постоји опасност кооптације, или неког разводњавања, уопште те енергије која се појавила, као и афирмативних предлога који су донели одређене резултате. Иницијатива овде поставља границу и подвлачи линију где преговори престају. Када се исцрпе процедуре, обраћа се на другачији начин, али опет јавно и транспарентно.

То би значило да се, у сваком случају, потенцијал Иницијативе овде наговештава, јер се не утапа у раду на Стратегији, Акционом плану, ни у учешћу у комисијама, нити у параграфима докумената. То је нужа бављења формом, која трасира услове за рад и опстанак сцене, односно генерише и каналише новац за реализацију пројеката у култури.

Уколико се и једно и друго схвати као јавна ствар, с једне стране буџет обезбеђен новцем пореских обвезника, а затим и уметничка продукција независне сцене, до које је једном граду стало, онда су оне нужне и у одређеном узајамном односу. Да кажемо, често и у напетости сучељавања.

Следе наредни потези Иницијативе, при чему се рефлектовање сопствене позиције и положаја уметника на независној сцени дешава кроз саму независну уметничку продукцију. Тема је и то како се друштвено политички ангажман уклапа и појављује и као део стваралаштва самих актера, односно уметника. У најави је документарни филм о Иницијативи, у продукцији Друида, као и уметничка инсталација Петља, чије ће се јавно приказивање одржати у простору галерије СУЛУВ-а, крајем јуна ове године. Садржај овде постаје тематски контекст, услед којег је Иницијатива и успостављена.

Иницијатива проблематизује сопствени идентитетски однос у пољу културе, политике, као нешто што је непрестана и отворена тема, пре него ли што је то дата позиција уметника. Дакле, ко је тај независни уметник и из које визуре он сам делује, јесте питање и за самог уметника, а није по себи задата улога.

И ако се вратимо сад на почетак, од рада актера зависиће и будуће теме. Приметићемо да је у овом мозаику, Иницијатива та која је генерисала вести и новости које се тичу ње саме.

У односима спрам политичке воље системских структура, натезање конопца и постулати преговора су нешто до чега увек треба да се стигне. Тај изглед је вероватнији у појединачном, спонтаном, промишљеном заступању принципа и идеја на којима се заснива Иницијатива. У механизму намере. Но свакако, место удружених, самоорганизованих група и удружења, у најконкретнијем смислу те речи, остаје корелатив и за друге политике у заједници, не само за културну политику. Сходно свему, овде се никако не исцрпљује тумачење Иницијативе. У вези са њеним даљим деловањем предстоје различите перспективе и интерпретације. Реч је о једном нивоу препознавања.

Михајло Вујасин

Михајло Вујасин је фотограф и документариста, првенствено заинтересован за социјалне и еколошке алтернативе. Ради на еколошко-документарном пројекту Баште из Маште, од 2014. Члан је видео продукције Друид и сарадник још неколицине удружења на локалу и шире.

ДЕСЕТ ГОДИНА ЦРНЕ КУЋЕ

КУЋА ЈЕ НИШТА БЕЗ ЉУДИ

Омладински центар ЦК13 је покренут 2007. године из потребе за аутономним простором деловања у оквиру којег би се слободно развијале различите друштвене, културне, уметничке и едукативне иницијативе, солидарне праксе и стратегије самоорганизовања, као и друге форме отпора из перспективе критике институционалних (националних и неолибералних) политика. Замишљен првобитно као платформа за истраживање, развој и промоцију алтернатива хијерархијском моделу организовања и деловања, Центар су водили и формирали неколико новосадских организација и иницијатива (kuda.org, Алтернативна Културна Организација – АКО, Кружок, АФАНС, ЛугоНС и Новосадска лезбејска организација (НЛО)) од којих већина данас не постоји, али су захваљујући отвореној структури, као и развоју сарадње и заједничког деловања, кроз употребу заједничке инфраструктуре и у повезивању са организацијама, групама и појединцима који се баве другим важним друштвеним питањима, бригу о Центру преузеле нове генерације активиста и активисткиња.

Данас је Омладински центар ЦК13 друштвено-културни центар посвећен првенствено младим генерацијама, развоју њиховог друштвеног ангажмана и креативног потенцијала у којем се континуирано реализују поливалентне социјално-културне активности у дијалогу са зајед-

У протеклих десет година Црна кућа је била кућа за све оне који свој израз и афирмацију не налазе у постојећим институционалним структурама, гаранција континуираног програма и сигуран простор за другачије, обесправљене и дискриминисане.

Обележавајући овај јубилеј надамо се да ћемо следећи дочекаати уз више садржаја, планова и одговорности, уз више личне и друштвене радости.

ницом и појединцима који га својом динамиком односа оживљавају и развијају. Десет година постојања и рада Црне куће јесте велико постигнуће јер је десет година борбе и напора њених протагониста да се развије и одржи место у којем се практикују другачији облици организовања и деловања и подстиче активан и слободан однос према култури и друштву, пружајући истовремено отворен простор свима који немају обезбеђену инфраструктуру и не желе да се конформирају постојећим институционалним структурама, већинском мишљењу и владајућим друштвеним нормативима.

Ова борба није само спољашња, већ и унутрашња, будући да организационо удруживање представља изазов у изградњи заједничких политика и одолевању од

репродукције државног система, спонтане хијерархизације и институционализације.

Између Куће и организације, између простора и организовања постоји динамичан однос. Простор сам по себи не значи ништа ако нема људи који ће га испунити својим визијама и идејама. Али, и у најједноставнијим аспектима функционисања куће, очитује се неопходност ангажмана, бриге и одговорности људи. У том смислу, ми нисмо само једна од организација на сцени. Ми имамо јавни простор и одговорни смо за њега, и одатле генеришемо наше политике.

Заједничка политичка артикулација свих у Кући никада није представљала лак задатак, и иза нас су бројни бурни састанци поводом тога шта би Кућа требало да буде а шта представља за свакога од нас. У том смислу, Кућа је место сусрета и интеграције свих оних који су је заједно градили и на различите начине допринели њеном постојању и раду, било као оснивачи, сарадници, запослени, било као гости или волонтери. Ту је и велики број организација, формалних и неформалних група, активиста и уметника који су представљали свој рад и који су деловали и истицали своју 'другост' и аутентичност у владајућем идеолошком систему и у оквиру његових културалних конструкција, и на тај начин градили простор у којем се увек

Омладински центар ЦК13, Војводе Бојовића 13, Нови Сад

▶ може чути и видети оно друго и другачије од стандардне културне понуде града или забавног садржаја других, наводно алтернативних места. Било би ласкаво рећи да је Центар перманентни погон критичког мишљења и алтернативе који дестабилизује утопију владајућег система. Напротив! Међутим, захтеви за радикалношћу морају бити конструктивни, односно морају указати на оно шта је могуће урадити у конкретној ситуацији, а што је много теже од декларативног анти-става. Чини се да Кућа и људи у њој најбоље раде управо онда када раде на нечему заједнички и из личног улога, а не из

једноставног одмеравања радикалности и конформизма.

С обзиром да живимо у времену у ком доминира снажна индивидуализација и конзумеризам, а јавне културне и омладинске политике се усмеравају ка подршци креативним индустријама, предузетништву и спектакуларним догађајима, узурпирајући при том потенцијална места за изградњу нових аутономних простора, у времену у којем се затварају галерије, а организације цивилног друштва слабе и у којем млади људи демонстрирају у захтевима за извеснију и бољу будућност, све су нам потребнији некомерцијални простори

друштвености и отворене структуре које ће не само омогућити већ и подстицати колективна искуства и заједнички рад, а борбе за очување и стварање нових независних простора исто су толико нужне као и пре десет година. Док год се алтернативни центри и удружења гасе, потреба за одржавањем и даљим развијањем постојећих аутономних центара попут Црне куће остаје од великог значаја. У међувремену, Црна кућа остаје отворен простор за све прогресивне иницијативе, организације и појединце и у том духу настављамо рад и у наредних десет година.

Колектив Омладинског центра ЦК13

Отворена кухиња поводом 10 година Омладинског центра ЦК13, 12. 4. 2017.

CENTAR ZA ZAŠTITU POTROŠAČA BEGEJ, ZRENJANIN

IZMEĐU RADIJATORA, ZAKONA I ULICE

Kada se kolokvijalno kaže da živimo u potrošačkom društvu, to se s jedne strane uglavnom izjednačava sa konzumerističkom opsesijom i stanjem na tržištu robe široke potrošnje, gde nam se ostavlja izbor da ukoliko možemo to sebi da priuštimo, kupimo lepšu košulju ili bolji komad sira.

Međutim, u savremenoj državi i aktuelnim sistemskim politikama, Zakon o zaštiti potrošača podrazumeva i bolju uslugu. A kad govorimo o komunalnim uslugama, tu se spuštamo na teren svakodnevice, a iz supermarketa se vraćamo nazad u stanove, u kojima pijemo vodu iz slavina i gde se grejemo uz rebra radijatora. To nam ispostavljaju javno komunalna preduzeća, koja su i dalje u vlasništvu građana, dok se sama komunalna usluga može tretirati i kao javno dobro jednog društva, kao nešto što je od opšte važnosti u svakoj zajednici.

Udruženje građana 'Centar za zaštitu potrošača Begej' iz Zrenjanina osnovano je sa uvažavanjem ovih tema. To je udruženje koje nastoji da izbalansira interese građana u ovoj složenosti, koju socioekonomske okolnosti nastale usled deindustrijalizacije jednog grada čine još komplikovanim. Još jedna bitna stvar u kolopletu ovih dešavanja je i Ustavom garantovano pravo na izbor.

Udruženje je tokom protekle zime održalo niz protesta, povezalo se sa drugim grupama u zemlji i regionu koje se bave sličnom tematikom. Aktivnosti i agende CZP Begej predstavljene su u jasnoj postavci, u neophodnosti zalaganja samih građana za javnu stvar, koje su na kraju, kao takve zakonima i predviđene.

Jedan od osnivača CZP Begej je sindikalni aktivista i učitelj Dušan Kokot iz Zrenjanina, sa kojim smo razgovarali o razlozima osnivanja i aktivnostima ovog udruženja. Dakle, kako je sve počelo?

– Mi smo krenuli u Zrenjaninu i pre nekih godinu dana registrovali ovo udruženje. Ono je postojalo u nekom neformalnom obliku i godinu dana pre toga. Imali smo zajedničke akcije, a onda smo odlučili da se registrujemo kao zvanična organizacija, po zakonu, da prosto možemo da koristimo određene prednosti zakona.

Tu postoji ta neka evropska agenda zakona, koja se prepisuje ovde u Srbiji. Ali je problem u tome kada treba da dođe do realizacije onih odredbi koje su zakonom definisane. Mi smo zato napravili ovaj Centar za zaštitu potrošača, bukvalno čiš-

tajući Zakon o zaštiti potrošača, i tu smo našli neke stvari koje su otvorene za građanski uticaj na rad nekog javnog sektora, itd. Aplicirali smo već, shodno zakonu, i tražili učešće u radu nadzornih odbora javno komunalnih preduzeća, jer mislimo da je to negde suštinski ključ. Upravo, da reagujemo pre nego što neki problem postane deo nekog paketa rešenja.

Održali smo nekoliko tribina, nekoliko protesta, akcija, imamo koordinaciju sa drugima, mislim da smo negde na dobrom putu. U upravni odbor udruženja uključeno je desetak ljudi, i pokušavamo svako u svom domenu da pronalazimo neke mehanizme, da pronalazimo neke načine da saradjujemo, da se uključujemo, da prosto komuniciramo sa drugima i da vidimo neka iskustva drugih.

U nazivu vašeg udruženja stoji zaštita potrošača. Kako mi da se identifikujemo kao potrošači, i šta je to od čega se štitimo, šta nas ovde ugrožava?

– Zakon o zaštiti potrošača jasno definiše koje su to oblasti gde se štite prava potrošača. To je negde možda i najširi opseg koji može zakonom da se daje. Mi smo svi potrošači, i kada dišemo prljav vazduh i tada smo potrošači. Znači pitanje zaštite potrošača je i pitanje ekoloških problema. Kao i onaj deo gde se kaže, kupio je cipele, pa mu prokišnjavaju. Ali je i pitanje usluge koju dobijaš. Pitanje upravljanja nekim resursima koji su javni. Tako da su sve to pitanja koja jesu zakonom definisana. Ovde se to samo prepisuje. Zakon kaže da lokalni parlament treba da imenuje predstavnike potrošača, da potrošači budu u nadzornim odborima preduzeća i ustanova koja pružaju uslugu građanima, gde je i ekonomski interes građana u pitanju. A mi to nemamo u praksi.

Komunalni problemi su predmet rada udruženja građana i u drugim gradovima, u Srbiji i regionu. Ono što nas zanima jesu i određena progresivna nastojanja, da se ide ka tome da se praktikuju neke ideje koje predlažu rešenje, ili pomeraju stvari. Tu je CZP Begej deo šire scene na kojoj postoji saradnja.

– Ta saradnja više organizacija krenula je prošle godine. Okupili smo se oko problema koji se ticao javno komunalnog sektora u gradovima. Prvo sam stupio u kontakt sa profesorom Đokicom Jovanovićem iz Niša, sa Slobodnim stanarima iz Niša, i onda smo se tu povezali sa još nekim organizacijama, i sa Lokalnim Fron-

tom iz Kraljeva, sa Kragujevačkim kućnim savetom, bila je tu i ekipa sa Detelinare. Mi smo, manje-više imali komunikaciju gotovo cele prethodne zime, svake nedelje smo imali planiranje daljih aktivnosti, koordinaciju.

A protesti su se dešavali i u Zrenjaninu. Imali smo četrnaest protesta zbog problema prevashodno sa gradskom toplanom, ali se ticalo i nekih drugih pitanja u javno komunalnom sektoru. Protesti su bili u isto vreme organizovani, na istovetan način,

Dušan Kokot

sa istim plakatima, sa istim dopisima i u Nišu, Kraljevu, Kragujevcu i u još nekim gradovima. Tako da je to bio neki pokušaj, koji još uvek traje.

Grejanje je negde samo isplivalo kao glavna stvar. Pa u Zrenjaninu petnaest godina nema pijaće vode. Mi smo pravili proteste zbog vode i pre nego što smo se formirali kao udruženje. Problem grejanja smo pokušali da dignemo na jedan republički nivo, jer je potpuno jasno da ako se jedan grad buni da to nema izgleda za uspeh. Ali ako zajedno to rade i Niš i Čačak, Zrenjanin i Kraljevo, onda postoji malo veća šansa.

Kada govorimo o svemu ovom, dolazimo i do nekih novih zakonskih rešenja koja su nam problematična. Javni upravnici zgrada, na primer. To još nismo izdefinisali na najbolji način, i to je tako prošlo negde u javnosti. Imamo to stalno, da prvo dobijemo šerif na glavu, pa tek

▶ onda razmišljamo kako da ga skinemo. Uopšte, koncept cele ideje je da pokušamo da predupredimo neke stvari koje mogu loše da se odraze po građane. I da pokušamo da popravimo ono što je trenutno pokvareno.

Da li možete da ilustrujete probleme koji su vas konkretno okupili. Šta su povodi da se upustite u proteste? Pretpostavljamo da to nije isključivo tumačenje zakona i saradnja sa drugim organizacijama.

– Pazite, ovo je moj primer, primer grejanja. Moje ustavno pravo je pravo na izbor. Ako ja ne želim da koristim neku uslugu, ja ne moram da je koristim. To pravo mi daje i Zakon o zaštiti potrošača. Međutim, Grad onda donosi odluku da ja nemam mogućnost da samostalno odlučim da li ću da koristim neku uslugu ili neću. Znači, ako ja želim da se isključim sa daljinskog grejanja moram da pitam celu zgradu i svi moraju da mi daju saglasnost. A kada bih trebao da potpišem ugovor sa tom istom toplanom, ja to radim kao pojedinac. To je suprotno i Zakonu o obligacijama, gde se uvodi treće lice.

Zatim, imali smo korektivne koeficijente. Mi imamo metodologiju obračuna koja je definisana na nivou Republike, i tamo nema korektivnih koeficijenata. Ali onda Grad donosi odluku da svi koji nisu ugradili delitelje toplote, znači one koji koštaju 300 i kusur eura, moraju da plaćaju korektivni koeficijent. Pa smo imali slučajeve da ljudi za 50 kvadrata, po korektivnom koeficijentu plaćaju kao da imaju 110 kvadrata. Veštački im se uvećava kvadratura stana.

I mi onda ukažemo na sve te odluke koje su suprotne zakonu, prosledimo na adrese Skupštine grada, gradonačelnika, Gradskog veća, gradskog ombudsmana, nema nikakvog odgovora. Zakon o energetici je obavezivao gradsku toplanu, sve gradske toplane u Srbiji, da zaključno 31. decembra 2016. sa svakim od nas potpišu pojedinačni ugovor. Gradske toplane nisu to uradile. Imamo gradove gde uopšte nisu pokušali to da urade. A odredba Zakona kaže da se ugovor morao sklopiti u roku od dve godine od stupanja na snagu Zakona. Zakon je stupio na snagu 31. decembra 2014.

Tada smo pokrenuli jednu akciju u više gradova, gde smo odradili uniformni dopis gradskim toplinama, gde smo im upravo naveli odredbe Zakona, i pozvali se da mi smatramo da onda nemamo više nikakvu obavezu prema gradskim toplinama, pošto sa njima nismo zaključili nikakve ugovore. I onda predamo to. Ni jedan odgovor nismo dobili.

Imali smo situacije da su se ljudi žalili, i na kraju sud kaže da ne može da donese nikakvo povoljno rešenje po oštećenog, po građanina, zato što ne postoji ugovor između gradske toplane i pojedinca. A kada mi

NE JAVNO-PRIVATNOM PARTNERSTVU ZA J.K. PREDUZEĆA

Nešto što bi moglo da poremeti nastojanja građana da aktivno učestvuju u radu komunalnih preduzeća su i javno privatna partnerstva. Zrenjanin je među gradovima gde se nagoveštava uspostavljanje tog modela upravljanja javnim dobrima. Iz CZP Begej upozoravaju da takav oblik nije najpogodniji za vođenje komunalnih preduzeća i pozivaju se na iskustva brojnih gradova koji su prošli kroz taj proces.

– Ovde još uvek nema tog javno privatnog partnerstva u onom punom obimu kakav očekujemo da će da usledi veoma brzo. Grad Zrenjanin je, kad govorimo o toplani, u decembru mesecu 2016. godine, na Skupštini doneo odluku da se ide u postupak javno privatnog partnerstva. To je nešto što ćemo mi na svaki mogući način pokušati da zaustavimo. Ovde je još uvek reč o tipičnom javnom preduzeću koje je ispolitizovano.

Ono što očekujemo u narednom periodu je ta standardna priča, gde se jedno javno preduzeće dovodi do ivice propasti, a onda se pojave mesije sa nekim parama, koji kažu ponudiće nam jeftiniju uslugu, bolju uslugu. A to naprosto ne može da bude tačno. Princip javnog preduzeća jeste da ono nudi kvalitetnu, a jeftinu uslugu. Ono ne bi smelo da pravi ni profit, čak. Jer ono može da pravi profit samo zahvaljujući tome što koristi monopolski položaj.

Jedini način da se to spreči je da osvestimo građane da prepoznaju svoju ulogu u onome što se zove javno dobro. Ako bi se građani pozabavili tim pitanjem na jedan kvalitativan način, znači ako bi bili spremni da se bore za neko svoje pravo, onda bi mi mogli da odbranimo preduzeća. U suštini, plašim se da ćemo doći u poziciju sa svim javno komunalnim preduzećima, da će da se kaže, ali ovo je neodrživo kao javno preduzeće. A kako će neki privatnik da obezbedi bolju i jeftiniju uslugu? Da li on može da dobije jeftiniji gas, energent, šta dobija jeftinije? Da li je rešenje to što će da smanji broj zaposlenih. Ako je tako, to može svako da uradi.

Imamo primere zemalja koje su pokušale da privatizuju preduzeća i da idu u te postupke javno privatnih partnerstava, pa se sad kaju i troše milione da bi vratili nazad ono što su pogrešnim odlukama učinili. Mi pratimo put i obrazac onih koji su pogrešili, a posle ćemo da shvatimo šta smo uradili. To se radi isključivo iz finansijskog interesa. Udruženje iz Niša se bavilo time kako je to izgledalo u Bugarskoj. Zaključak je da ta javna usluga nikad nije bila gora i nikad nije bila skuplja. I to su činjenice, jer što bi bilo ko tu do-lazio ako neće da zaradi.

kažemo da nemamo ugovore i da nemamo obavezu, onda se pomene prihvatanje isporuke! A ja mogu da je ne prihvatim jedino ako presečem cevi, a onda kršim zakon. To je najočigledniji primer prisile i način na koji se građani dovode u položaj najobičnijeg roba, koji mora da plaća uslugu, hteo da je koristi ili ne hteo.

Tako da protesti su išli uporedo sa tim. Mi smo prvo obavestavali, zahtevali, slali dopise. Oni ne reaguju. Mi onda izađemo na ulicu.

Bez daljeg ulaska u pretpostavke zašto je prolongirano potpisivanje pojedinačnih ugovora, možemo zaključiti da smo sada u jednom pravnom vakuumu, gde postoji zakon, ali njegova implementacija kasni.

Vi ste bili na ulicama i protestovali ste. Sad se suočavate sa ovim pravnim pitanjima odnosa lokalnih odluka i zakona. Kuda sve to sad ide?

– Prvo, naša ideja u startu nisu bili protesti, to je poslednji vid neke borbe. Baš iz tog razloga i jesmo formirali ta udru-

ženja shodno zakonu, da bismo mogli da koristimo zakonske mehanizme. Znači, mi smo se prvo nekim peticijama, zatim zvaničnim dopisima obraćali nadležnima. Ukazivali smo na neka kršenja zakona, tražili izmene odluka Skupštine grada Zrenjanina, jer ona, kao osnivač javnog preduzeća donosi bliže uslove. Sad, ti bliži uslovi, kao podzakonski akt, ne bi smeli biti suprotni zakonu. Kolizija dva zakona, mora da se dokaže tek na Ustavnom sudu.

Ukoliko se dokaže, to bi srušilo ne samo Zrenjanin, jer je manje više u svim gradovima napravljen takav mehanizam. To je jako osetljivo pitanje. A dok se ne oglasi Ustavni sud, moramo da živimo po onom najnižem zakonu, znači podzakonskom aktu. To je krajnja mera, to je krajnji zakon, odluka Skupštine grada.

Pređačemo Ustavnom sudu podnesak, zahteva za ocenu zakonitosti i ustavnosti odluka Skupštine grada. To je još jedini pravni lek koji mi kao udruženje možemo da koristimo. Posle toga, postoje ti vaninstitucionalni oblici borbe.

Da li se ovde građani možda 'bore sa nečim apstraktnim', kako je glasio duhoviti natpis na jednom transparentu sa nedavno održanih protesta u Srbiji. Za većinu je komunalni problem pre svega i socijalni problem.

– I onda se još donesu odluke da ne možete da se isključite, kad govorimo o toplani. Ja živim u dvosobnom stanu, ne mogu da se isključim zato što mi to ne dozvoljavaju, ali imam te delitelje toplote i sve sam zavrnuo na nulu. A moja komšinica koji ima isti stan kao ja, za godinu dana je platila otprilike oko 160 hiljada. Kažite ko to može da plati? Šta je onda sledeće? Kada nisi u stanju da platiš, a ne možeš ni da se otarasiš usluge, onda dolaze privatni izvršitelji. Čak nema ni suda jer je zakon to tako definisao.

Pa onda imamo iznošenje stvari iz kuće, a krajnja mera jeste deložacija, izbacivanje iz objekta koji si ti napravio, kupio, izgradio. Jer to je jedino što je ostalo u ovoj zemlji. Nema više privrede, nema više institucija, jedini kapital koji imamo je u privatnom vlasništvu, a to su kuće i stanovi. I to će sutra da uzimaju te iste toplane, te iste banke, poverioci, jer nećemo biti u mogućnosti da uslugu otkazemo, a nećemo biti u mogućnosti da je plaćamo. Nema izlaza.

Usled takve postavke, pomalja se i pitanje da li građani mogu da imaju uvid u rad toplana, koje kao javna preduzeća i pripadaju njima, odnosno tu su da im dostave i obračunaju uslugu. Zakon je predvideo mesto u nadzornom odboru javnih preduzeća. Ipak, ono je za sada neupražnjeno. Stolica je prazna. A šta bi to mesto koje bi zauzeli udruženi građani za vas moglo da znači, da li mesto dijaloga, pregovora, nadzora, kontrole, sprovođenja zakona, ili sve to zajedno?

– Prvo i prevashodno nadzor, jer ovde je suštinski to najveći problem. Onog momenta, kada bi građani uspeali da iskontrolišu te stvari o kojima pričamo da su

problematične, tog momenta bi mi došli u poziciju i da ravnopravno odlučujemo, da sugerišemo, da predlažemo, šta je valjano. Da bi uopšte imali šansu, moramo da suzbijemo tu priču finansijskog interesa kroz javno dobro.

Naravno, udruženje ne štiti samo članove udruženja, ono je otvoreno za svakoga. Kada bismo bili u poziciji da možemo da kontrolišemo rad javnih preduzeća, pokušali bi da pozovemo ljude koji su stručni za to. I onda bismo mogli da pričamo o tome šta je najbolje rešenje za ovaj grad. I otvorimo to pitanje participativnog upravljanja i otvorene demokratije i svega što je javni interes. Osnovna stvar je nadzor i kontrola. Kada to obezbedimo, onda se ide na neki sledeći nivo, kada možemo da razmišljamo o tome šta je to što je od interesa svih građana.

Dakle, jedno od rešenja jeste i mesto građana u nadzornom odboru preduzeća, na tragu principa participativnog upravljanja javnim dobrima, neposrednim učešćem građana u radu javnih preduzeća.

– Zrenjanin je krenuo sa tim projektom participativnog upravljanja, međutim to je bilo prilično oskudno. Mislim da je desetak gradova pristupilo tom projektu i prošla je prva godina. On se uglavnom odnosio na neke infrastrukturne projekte, uređenje nekih površina, u kozmetičkim stvarima. A u ovim stvarima o kojima pričamo, gde se novac pravi, tu nema učešća građana.

Ali pozitivno je da su krenuli u taj posao. Sad je ideja, hajde da pokušamo da ga uozbiljimo. Da pokušamo da ga iskontrolišemo. Ako mi imamo neko javno dobro i neku javnu uslugu, pa ko onda ima temeljnije pravo da vodi računa o tome, da razmišlja, da planira, ako ne oni koji su korisnici te usluge.

A to su građani kroz udruženja građana?

– Zakon o zaštiti potrošača prepoznaje udruženja građana u toj oblasti kao organizacije koje predstavljaju građane. Mi smo

podneli inicijativu u maju prošle godine, pozvali se na odredbe člana zakona, prosledili fotokopiju registracije udruženja, i tražili da imamo predstavnike u nadzornom odboru javno komunalnih preduzeća. Mi ne da nismo dobili pozitivan odgovor, mi nismo dobili nikakav odgovor.

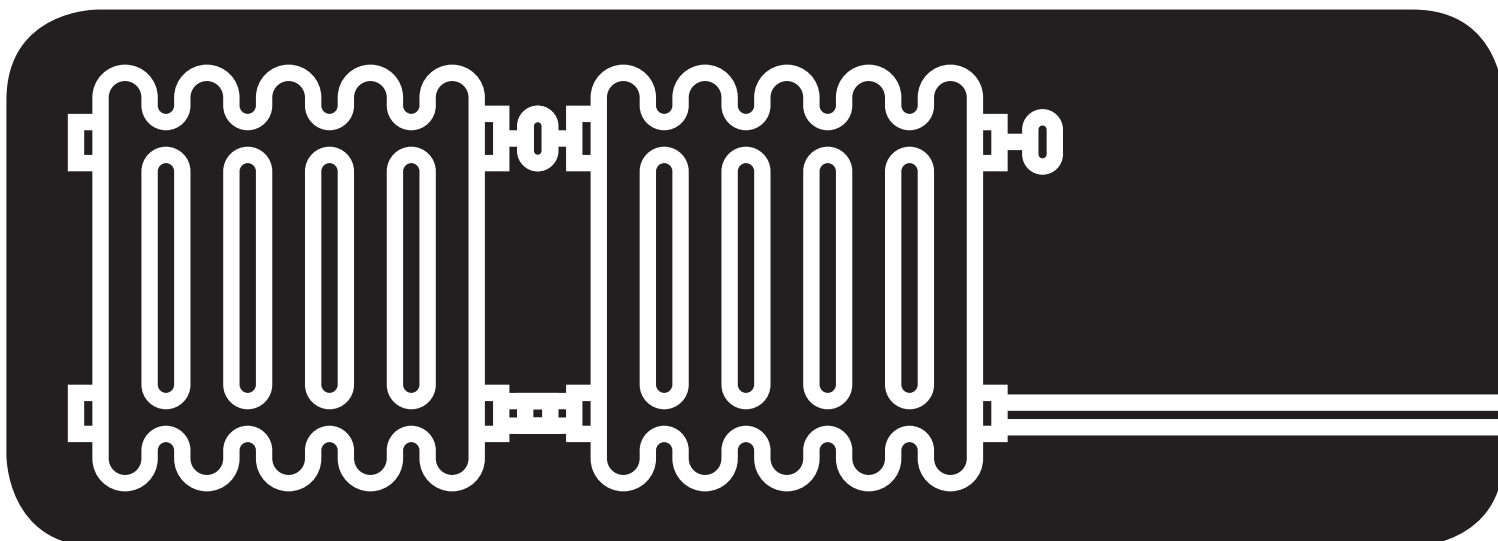
Svojevrsna konfuzija na terenu, korisnicima usluga JKP-a ostavlja veoma sužene mogućnosti delovanja. Ulični protesti i formalne žalbe trenutno su možda i jedine opcije. Na koji način vidite dalju ulogu vašeg udruženja u svemu ovome?

– Tu je potrebno to osveščivanje, i zato smo radili tribine. Organizovali smo četiri-pet tribina za sada. Građani moraju da shvate da je javno preduzeće njihovo vlasništvo. Ovde je sve to tako, kaže se šta mi tu možemo. To je ono što suštinski treba da se prelomi u glavama, da čovek ne kaže, ma šta ja tu mogu, oni su tako rešili. Ne može niko da reši u tvoje ime, to je suština. I to je taj možda još važniji deo poslova kojim naše i ovakva udruženja treba da se bave. To je edukacija o pravima pojedinca. Dok to ne budemo imali, teško da će država odreagovati, da će grad odreagovati. A kada to budemo imali, onda nas neće biti dvesta na protestu, nego će nas biti petnaest hiljada, i onda rešavamo problem.

Jako bitna stvar je i da se povezujemo sa udruženjima u okruženju, ne samo u Srbiji, nego i sa udruženjima na Balkanu. Jer sve jasno ukazuje na matricu problema, to se danas dešava u svim zemljama u okruženju.

Zrenjaninci sasvim izvesno nisu usamljeni u ovoj neizvesnosti, dok god se kao korisnici usluga, građani, stanari, pitaju o vlasništvu nad komunalnim resursima. Rebra radijatora se očituju i prebrojavaju u uredbama i zakonima, u omršavelosti kućnih budžeta, u tumačenjima javnog dobra, u ovdašnjim svakodnevnica.

Razgovarao: Mihajlo Vujasin

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

МИШЉЕЊЕ ЈЕ ХРАБРОСТ ДА СЕ СЛОБОДНО ГОВОРИ И КАДА НИСИ ПИТАН

ОРГАНИЗОВАНИ ЉУДИ – ЗБОРОВИ ГРАЂАНА И ПРОТЕСТНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Описати оно што радимо најбоље је започети последњим случајем који је један од оних који се дешавају сплетом активности (и околности) које нису предвиђене пројектним расписом, али које јесу трасиране вишегодишњим радом на “Локалним политикама и урбаној самоуправи” – којима је Група за концептуалну политику и започела свој активистички живот и организацију. Наиме, мноштво акција које спроводимо догађају се “спонтано”, јер су оне резултат интересовања грађана који нам се обраћају за помоћ и који са нама деле проблеме са којима се суочавају, а које смо имали прилике да упознамо управо захваљујући пројекту који смо развили на Детелинари у Новом Саду. Поред редовних активности које смо пројектно планирали и на чијој реализацији и сада радимо, наш “посао” на Детелинари подразумева и ове *ad hoc* интервенције у грађанском, активистичком, а по нашем суду и политичком простору.

Последњи “сусрет” са насилним карактером власти у локалној самоуправи имали смо недавно, када смо покушали да организујемо Збор грађана и преко њега позовемо локалну заједницу (Месну заједницу) да стане уз своје становнике и њихове скупштине станара. Иако је збор редовно пријављен (према статуту месне заједнице и другим процедурама), а онда и сазван од стране Савета месне заједнице, Збор грађана је проглашен неважећим. То се догодило на бруталан начин интервенцијом локалног одборника који је као гост позван од стране представника Савета да присуствује Збору грађана, и који га је једноставно прогласио неважећим када је видео да ће одлуке окупљених грађана бити у супротности са намером које су имали у вези са овим случајем.

Са грађанима Новог Сада, становницима месне заједнице “Југовићево” на Детелинари, одлучили смо да позовемо локалну самоуправу, односно месну заједницу којој припадају, да заштити њихове интересе и да заједно са својим станарима, њиховим скупштинама зграда (по новом закону “стамбеним заједницама”), власницима станова, подстанарима и свим другим заинтересованим и добронамерним људима који овде живе, одбране *право грађана да сами одлучују о томе како ће водити своје зграде и како ће у њима живети*. Конкретно, организовали смо се са грађанима и станарима зграде у улици Стевана Дивчина Бабе, од броја 2. до броја 8. како би спречили постављање базне станице Телекома на њихову зграду, пошто је уговор са овим оператером потписан без сагласности већине станара ове зграде, односно без сагласности већине власника станова зграде која је стамбена целина на једној катастарској парцели и представља један објекат и, према томе, предмет је *заједничкој и недељивој власништва свих власника посебних делова зграде и о њему одлучују све скупштинске станара у овој згради*, а има их четири. Дакле једна скупштина станара је потписала уговор – тачније председник те скупштине – а станари осталих скупштина исказују сумњу у веродостојност сагласности коју је већина станара и те једне скупшти-

не морала да потпише како би право на склапање уговора са трећим лицем било по закону.

Али о ком закону је реч? Управним поступком, који су грађани предузели, имали смо прилике да се сретнемо са свим законима који се тичу становања и управљања зградом, а међу њима је кључни нови *Закон о становању*. На њега се сви позивају, а пре свега Телеком, додуше без потребе да се позове и на одређене чланове овог закона када одговара на захтеве грађана за увидом у документацију на основу које сада располаже њиховом заједничком и недељивом својином.

У релацији са месном заједницом дошли смо у следећу ситуацију: Након што је збор пријављен и термин за његово одржавање одобрен; након што је збор сазван и оглашен на Детелинари путем начина информисања који практикује месна заједница, али и сами грађани и њихова удружења; након што је на самом збору званично прикупљено више од педесет потписа становника који су своје место боравка (припадност овој месној заједници) доказали увидом у личне документе – *Збор грађана је проглашен нејасношћим*. Наравно, то се није догодило с врата, нити у току саме процедуре његовог организовања. То се догодило када су грађани изнели свој став и формулисали одлуку. Одлуку људи који на њу имају права јер су управо они грађани чија је ово месна заједница и чији је ово збор као начин *нејасношћу одлучивања у локалној самоуправи*. Међутим, ко проглашава неважећим овај збор? Савет месне заједнице који га је и сазвао? Не. Од чланова савета била је присутна само његова потпредседница, а сви други су били гости, позвани саговорници из надлежних градских управа и Телекома, али и “почасни гост” – гост од значаја и утицаја, како се обично мисли – локални одборник у скупштини града, који је лично прогласио овај збор обичним састанком не би ли обеснажио одлуку коју грађани доносе гласањем на Збору грађана. На позив грађана и већине учесника да се изјаснимо гласањем, одборник је својим опструктивним говором прогласио збор неважећим и у томе су му помогла већина присутних непозната лица, која су се додуше представила, али чију проверу идентитета, улоге и места боравка нико није захтевао нити о томе тражио доказ. Могли смо само претпоставити да су та лица страначке колеге посланика и његови партијски компаниони, што су упорно одбијали да потврде. Толико о храбрости страначки окупљених и ангажованих људи.

Нисмо до сада имали прилике да се сусретнемо са оваквом бахатошћу и осиношћу владајуће коалиције у локалу, иако од почетка пишемо и говоримо о партијској узурпацији институција локалне самоуправе. Збор грађана је, да се подсетимо, легитимно средство и начин *нејасношћу учешћа грађана у локалној самоуправи* и његове одлуке или закључци су обавезујући за локалну самоуправу на нивоу месне заједнице. Одлука збора грађана је уједно и одлука месне заједнице, и она има своје законске и управне последице. *Ово је дакле екстраординарним пример злоупотребе институција и њиховој*

Збор грађана у Месној заједници “Југовићево” на Детелинари, Нови Сад, 12. 4. 2017.

укидања, а по нашем суду, то је последња линија институционалне и управне одбране интереса цивилног друштва односно капацитета самоорганизовања грађана на дистанци према партијском и државном организовању, које се нуди као једини начин ангажовања људи у овом друштву.

Ово је дакле само један случај, и то случај у области или на терену на коме као организација делујемо. Колико је он релевантан за укупне друштвене и политичке процесе, тешко је проценити. Свесни смо “државног политичког тренутка” и добрим делом упознати са активностима наших пријатеља и сарадничких организација у пољу грађанског активизма у ситуацији која ових дана поново резултира протестима. Прологодишња протестна дешавања смо такође испратили и покушали да учествујемо у њима колико смо могли и с обзиром на капацитете којима располажемо, када смо и формулисали проблем *полишке на сирани људи* синтагмом “протестна организација”. Мишљења смо дакле да је поред организовања протеста, потребна и *прошесна организација*, а под тим подразумевамо мрежу сарадњи и удруживања грађана и њихових организација (удружења) које се одвијају и одржавају стално, па онда и током одржавања протеста. Тако смо и покренули оно што се данас зове “Иницијатива независне културне сцене Новог Сада” и сада смо у процесу преговарања са градом о условима рада независних удружења која делују у култури. Сарадња са Асоцијацијом Независна културна сцена Србије (НКСС) је пресудна у том процесу преговарања и, од недавно и као њене чланице, настојимо развити *полишку удружења грађана* којом бисмо на нов, али и даље еманципаторски начин дефинисали оно што називамо цивилно друштво.

После овог подужег увода, замишљеног као прилаз преко конкретног проблема и ситуације, желимо са вама да поделимо реално искуство које овакве ситуације пружају и које се хомолошки дају препознати и анализирати на свим нивоима организованог деловања људи. Наиме, то што нам се догађа и шта нам ваља чинити у локалу, дешава се и на нивоу међу-организацијског деловања у релацији са градским органима и влашћу, где делујемо у асоцијацији са другим удружењима грађана – онима која се баве културном продукцијом. У питању је *Иницијатива независне културне сцене Новог Сада*, која је пре свега политичка иницијатива удружења грађана, па тек онда иницијатива удружења која за циљ имају произ-

водњу културних садржаја. Тачније, то је иницијатива која је политичка јер је покрећу људи на дистанци према држави. То што се њихови захтеви генеришу из егзистенцијалних и социјалних услова рада и живота удружених људи који делују у култури и у културној продукцији настоје пронаћи начин да зараде и преживе, тек је социолошки аспект онога што чинимо као вишак радне снаге за државу којом управљају нашим животом. Према томе, као што политизујемо живот и становање у локалној заједници – тврдећи од почетка да како смо остали без посла, тако можемо остати и без крова над главом, сада настојимо сачувати и “радна места” која смо осмислили изумевајући пројекте у областима које нас занимају и у којима смо у стању нешто произвести и тако зарадити за живот. Ми смо дакле одлучили политизовати и место становања и место рада, и то је основа наших активности у ономе што називамо цивилним друштвом и самоорганизованим ангажованим грађана. Мишљења смо да је то једини начин да се боримо у овом друштву, и при томе не мислимо само на српско друштво и државу, јер ситуација је таква у читавом окружењу, а вероватно и на европском континенту који данас пролази кроз искушења која сигурно нису могла бити предвиђена пре само деценију или две.

Наша борба је дакле политика коју развијамо са “радних места” и “места становања”, која су одавно у новим околностима и другачије “функционишу” од онога како смо их замишљали и планирали у временима када смо почињали наше животне и егзистенцијалне “каријере”, и налазимо се међу људима који то или још не схватају и зато не прихватају, или су већ рођени у таквим околностима и на њих гледају очима (категоријама опажања) које је овај “систем” и створио за њих и саморазумевање без проблематизације. Појавило се једно ново “како се мисли”, и ми настојимо указати људима да то “Се” није безазлено ни безлично како нам “Се” чини, и да је зато потребно субјективирати “Се”. Да ово нису тек и само апстракције нити академска упражњавања идеја, више и не желимо доказивати. Категорије којима мислимо политику и ситуацију у којој се налазимо и делујемо развијамо са људима који их такође мисле и настоје изумети, и они су наши привилеговани сабеседници. Мислимо ту на све људе са којима успевамо остварити комуникацију кроз заједничко деловање и решавање проблема.

▶ Ако се вратимо нашем конкретном случају, онда нас политичка артикулација проблема доводи пред следећу дилему, и то је тачка на којој сусрећемо реално ситуације или структуре која детерминише наше акције, и коју делимо са грађанима и њиховим удружењима – од локалног нивоа и проблема становања, до међуорганизацијског деловања и повезивања са сарадничким групама и удружењима која данас делују у Србији. Наиме, ситуација у Месној заједници, која је једнака оној коју имамо као Иницијатива независне културне сцене Новог Сада у релацији са Градском управом и “владом”, наизглед је отворила два пута:

1. Или ћемо одмах изаћи у јавност, направити конференцију за штампу, позвати медије и разгласити скандал који је направио локални одборник, члан партије која доминира владајућом коалицијом у граду;
2. или ћемо одложити “јавну презентацију” случаја и без притиска јавношћу настојати да поновимо поступак и мобилишемо људе – укључујући и оне у месној заједници – да се процедурално супротставе злоупотребима и ипак “изгурају” признање Збора грађана, а онда и одлуке коју ће он донети?

Ситуација је, као што рекосмо, слична и у “преговорима” са градском управом за културу и чланом већа за културу, односно локалним (градским) министром културе, са којим смо ушли у процесе који стварају ситуацију (а можда само илузију?) у којој можемо нешто променити и “изгурати” или “истерати” нека решења (подзаконске акте, правилнике, одлуке, категорије и дефиниције у Стратегији и Акционом плану културног развоја), којима би се институционални и, ако не законски, а оно “правилнички” оквир деловања организација променио у њихову корист.

Али када се људи нађу у оваквој ситуацији, постаје јасно да су “два пута” илузија коју ствара лажна дилема, јер ваља нам признати да до преговора не би ни дошло да нисмо из јавности деловали и јавношћу направили притисак на власт, која без тога не би имала потребе ни интерес да нас “прими на разговор” и “понуди да узмемо учешће у заједничком решавању проблема”, од када ће нашу политику – коју ми сматрамо преговорима – именовати “сарадњом”. Ако ту реч преведемо

Трибина “Јавна скупштина станара” у МЗ “Југовићево” на Детелинари, Нови Сад, 20. 1. 2017.

туђицом, она добија злослутно значење које одзвања када се изговори “*колаборација*”.

То је место одакле увиђамо оно што смо горе назвали “протестна организација”. Јавност којом се отпочне неки процес неће бити и она јавност на коју ћемо се позвати када закључимо да смо изиграни, насамарени и злоупотребљени у овом процесу који смо, можда само ми, доживели као политички и као начин да решимо неке проблеме, односно променимо ситуацију у којој је положај човека (станара или удруженог samozапосленог и ангажованог грађанина) неиздржив и због чега смо се и упустили у активно учешће у одлучивању и борбу људи да преузму ствар у своје руке како би преживели. Према томе, дилема коју смо поставили престаје да буде дилема, па самим тим и лажна, јер истим поступком анализе и праксе – активне анализе ситуације и деловањем – делимо јавност и јавно иступање на оно које је то само на почетку постављања проблема и на оно које је резултат рада на његовом решавању, а које би требао да резултира оним што називамо *заинтересована јавност*, односно јавност свих укључених – па и протестно укључених – у процес решавања проблема, односно остварења конкретних интереса људи који су се нашли у ситуацији у којој сада и организовано делују. То би била садржина појма *прошесјна организација*, и који *престаје да буде појам субјективација* о којој такође говоримо, али и на којој радимо док говоримо, па и јавно. Наш дискурс постаје сложенији, специфичнији, и то је оно што имамо када мислимо и на фукоовског “специфичног интелектуалца”, који је одавно заузео место “органског”, и који се, ту и тамо, поново јавља као узор и идеал међу активистима и удружењима која срећемо у заједничкој борби. Ако томе додамо да је експертиза на страни људи, а не државе, онда можемо рачунати и са новим проблемским ситуацијама и местима на којима можемо чути нове проблематичне речи. За нас је таква једна и “станар”.

Другим речима, јасно нам је да без јавности и протеста који су захватили Београд и Нови Сад – а ту је и градска амбиција да Нови Сад постане престоница културе (у чему су челници града и успели), и на коју смо се *позвали* и владајуће структуре *јавно прозвали* због лошег положаја независне културне сцене – не би било ништа од нашег учешћа у активном и организованом решавању проблема. Међутим, шта и како

Поновљени збор грађана у МЗ “Југовићево” на Детелинари, Нови Сад, 9. 5. 2017.

деловати када се закорачило у некакав процес, у некакву “сарадњу” и када се узајамно обавезало – међуорганизацијски и међуљудски – на неке кораке и одлуке? Хоћемо ли имати коме да се обратимо ако нас изиграју и избаце из процеса?

Ми смо мишљења да нам неорганизована јавност, на коју се увек можемо позвати као да ничег није било, и као да се никуд није ни пошло и ни до чега стигло, није више ни потребна. То што ћемо се на њу ипак морати позвати, биће то само ако будемо имали снаге да још једном започнемо, и то су људи показали у свим досадашњим иницијативама, које су нестајале и остављале простор за нове. Али проблем је у томе што променама онда управљају стихијске амбиције људи који се успињу партијским аранжманима и организацијама на власт; власт којом и не раде друго осим што приватизују јавни простор и злоупотребљавају интересе у своју корист и зарад партикуларних интереса удружених због таквог деловања (за које знамо да је умело бити и злочиначко). Оно за шта треба имати снаге, и за шта увек има смисла, то није још једном започети неки процес, већ започети га *изнова*. То “изнова” имамо сада и оно је у том смислу потпуно ново у односу на претходне покушаје. Политика је искуство савремености и деловања у ситуацији која је увек и само наша, и наш једини начин да делујемо и мислимо савременост је да то себи пре свега признамо, и да знамо да ако ово пропадне, мораћемо само изнова, а не више из почетка.

Закључићемо овај извештај вешћу да смо успели да организујемо нов Збор грађана који је изгласао закључак којим се Месна заједница ставља на страну грађана и заједно са њима захтева да се поштује Закон о становању. Поставити питање снаге овог закључка – Закључка збора грађана – није неумесно, али смо и мишљења да у њему треба чути закључак људи који су се одлучили да заједнички и организовано нешто учине и да је он резултат мишљења које је нашло своје место захваљујући храбрости људи да слободно говоре и када их нико не пита.

Група за концептуалну политику

Грађани испред МЗ “Југовићево”
на Детелинари, Нови Сад, 12. 4. 2017.

IMPRESUM

Naslov: **BILTEN STANAR**
Broj 5, godina izdanja: proleće–leto 2017.
Besplatan primerak

IZDAVAČI:

Grupa za konceptualnu politiku
Centar_kuda.org
Braće Mogin 2, 21113 Detelinara, Novi Sad

UREDNICI:

Ozren Lazić, Brane Kozarčić

REDAKCIJA I SARADNICI:

Aleksandar Bede, Ana Džokić i Marc Neelen, Nenad Mikalački, Slobodan Jović, Saša Kostić, Darka Radosavljević i Milica Pekić, Noa Treister, Dobrica Veselinović, Mihajlo Vujasin, Omladinski centar CK13, Centar_kuda.org, Grupa za konceptualnu politiku

GRAFIČKO OBLIKOVANJE:

Sputnjik&kuda.org

ŠTAMPA:

Forum, Novi Sad

TIRAŽ: 20.000

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice Srpske, Novi Sad
ISSN 2406-1530
COBISS.SR-ID 291479559

Distribucija biltena se realizuje uz podršku Univerexporta, mreže organizacija u Srbiji i svih stanara i komšija koji učestvuju u projektu.

Bilten STANAR se publikuje u okviru projekta **Lokalne politike i urbana samouprava**, koji je posvećen motivisanju građana za uključivanje u procese odlučivanja i udruživanja na lokalnom nivou.

Više o projektu možete pronaći na veb platformi <http://detelinara.org>, koja je osmišljena da služi kao kanal komunikacije sa skupštinama stanara i članovima zajednice, kroz koji bi se predočili problemi i potrebe građana i kroz koji bi se diskutovalo o potencijalnim rešenjima u domenu stanovanja i lokalne samouprave.

Projekat realizuju Grupa za konceptualnu politiku i Centar_kuda.org iz Novog Sada, uz podršku Fondacije za otvoreno društvo Beograd.

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

STANARI ZA STANARE

ORGANIZUJU

MESNI

FORUM

svakog petka od 16 do 18h
u prostorijama kuda.org (ulaz pored Pošte)
Braće Mogin 2, Detelinara, Novi Sad
tel: 021/512-227

MESNI FORUM

je samo-organizovano mesto susreta, organizovanja i uzajamne podrške stanara.

Na **MESNOM FORUMU** ćete imati mogućnost da se sretnete i razgovarate sa tri predsednika skupština stanara i pokretača inicijative za udruživanje predsednika skupština stanara i stanara na nivou Novog Sada, sa arhitektama, sa članovima uredništva biltena STANAR i sa članovima lokalnih udruženja građana sa Detelinare.

<http://detelinara.org>